

MODRAPTICA

leposlovna revija, izhaja vsak mesec enkrat na dveh polah (32 straneh). Vsak letnik se prične z decembrom in se konča z novembrom naslednjega leta.

Letna naročnina samo na revijo, ki je vključena v redne publikacije Založbe Modre ptice, znaša Din 100.—. Posamezna številka Din 10.—. Naročniki na redne publikacije prejema list kot dopolnilo h knjigam brezplačno. — Urednik Janez Žagar. Rokopisi se ne vračajo.

Uredništvo in uprava v Ljubljani, Rimska cesta št. 3. Telefon 3163. št. čekovnega računa 15.369.

Vsebina 5. številke:

(April)

Vladimir Bartol: Zakaj je morala ljubezen Margarete do Fausta končati tragično.

Fran Albrecht: Nekaj opomb o prevajalcih in prevajanju.

Vladimir Bartol: Razlika med volčjimi in krokodiljimi solzami ali hudobna storjica o zapeljani devici.

Janez Lenček: Goethejev »Werther« in Stritarjev »Zorin«.

Kranjec Miško: Pomlad.

Poročila.

Razno.

Iz založbe in uredništva.

ZAKAJ JE MORALA LJUBEZEN MARGARETE DO FAUSTA KONČATI TRAGIČNO

(OB STOLETNICI GOETHEJEVE SMRTI KOT DONOS K
PSIHOLOGIJI LJUBEZNI)

VLADIMIR BARTOL

Und dann, was nicht zu vergessen, kommt als ein mächtiges Drittes noch das Dämonische hinzu, das jede Leidenschaft zu begleiten pflegt und das in der Liebe sein eigentliches Element findet.

Goethe.

*Eckermann: Gespräche mit Goethe.*¹

Prvi del »Fausta« učinkuje v primeri z drugim občutno mračneje, nabitejši je s strastjo in usodnostjo. Nad njim mogočno veje dih one prirodne sile, o kateri je Goethe dejal, da si je s pametjo in razumom ne moremo raztolmačiti in ki jo je imenoval demonično. Fantastičnost drugega dela prav nič ne zaostaja za ono prvega. Rajši nasprotno. Vendar pa odmakne bogatejša alegoričnost drugi del s trdnih zemeljskih tal v prozornejše sfere idej in simbolov. Osrednjo točko tvori pri obeh ljubezenska zgodba. Prav v tej moramo iskati velikansko razliko, ki zija med obema deloma. Faustova ljubezen do lepe Helene je skoraj čista alegorija, Helena sama je simbol, kakor je simbol Euphorion, ki se rodi iz te zveze. Ljubezen do Margarete pa je zemeljska, konkretna, Margareta sama je do zadnjih psiholoških potankosti upodobljeno živo bitje.

Manj pozornemu bralcu se rado dozdeva — in to mnenje je močno razširjeno, — da je Faustova ljubezen do Margarete elementaren izbruh tiste vrste, pri katerem človek ne vprašuje, kako in zakaj, marveč se vsega slepo prepusti sili strasti. Zato vidijo mnogi v tej ljubezni nekaj skoraj banalno vsakdanjega, čeprav se pri čitanju nihče ne more otresti vtisa neke mračne demonije, ki diha iz zgodbe. Pri pozornejšem motrenju se pokaže, da je samo Margaretina strast tak elementaren izbruh, Faust se pa vkljub silovitosti čustva od vsega početka zaveda zla, ki ga bo povzročil dekletu. Zakaj Margareta je zanj samo življenjska izkušnja, on zanjo poosebljena zla usodnost. Navidezno nejasnost tega razmerja je povzročil Goethe sam, ki je ponekod kakor iz sramežljivosti zabrisal Faustove resnične motive, jih zato pa drugod iz svoje globoke umetniške resnicoljubnosti tem jasneje prikazal, bodisi v izjavah glavnega junaka samega, bodisi v onih Mefista, katerim Faust ne oporeka, v glavnem pa v Faustovih dejanjih samih.

¹ In potem se pridruži, česar ne smemo pozabiti, kot mogočno tretje še demonično, ki rado spremlja sleherno strast in ki najde v ljubezni svoj pravi element. Goethe. (Eckermann: Pogovori z Goethejem.)

Preden razpredem zastavljeni problem, naj na kratko pripomnim še nekaj k razmerju med Faustom in Mephistophelom. Spočetka je Faust ona vsestransko suverena demonična prikazen, ki se iz obupa nad nezadostnostjo človeškega znanja in spoznanja preda nadnaravnim, demoničnim silam — magiji. Ko nastopi Mefisto, se nam dozdeva, da se je od Fausta odcepil en del, njegov suhi, stvarni intelekt, ki se sedaj utelesi v njegovem peklenškem pajdašu. Zaradi tega se nam zdi Faust odslej nekako impulzivnejši in za svoja dejanja manj odgovoren. Bolj človeški postane. O tem razmerju pravi Goethe sam, ko govori o neki recenziji francoskega kritika Ampèrea:

»Sodann über den »Faust« äußerte er sich nicht weniger geistreich, indem er nicht bloß das düstere, unbefriedigte Streben der Hauptfigur, sondern auch den Hohn und die herbe Ironie des Mephistopheles als Teile meines eigenen Wesens bezeichnet.«²

In istotam nekoliko prej:

»Ich kann mit Wolf nicht anders auskommen, als daß ich immer als Mephistopheles gegen ihn agiere. Auch geht er sonst mit seinen inneren Schätzen nicht hervor.«³

Goetheju ni Mephistopheles demonično bitje. Eckermannu pravi:

»Nein, der Mephistopheles ist ein viel zu negatives Wesen, das Dämonische aber äußert sich in einer durchaus positiven Kraft.«⁴

Demoničen je Faust sam. Čeprav v podrobnostih uničuje — preko kritičnega intelekta, ki je utelešen v Mefistu —, je njegova osrednja bitnost vendarle usmerjena v ustvarjanje, gradnjo, kar je Goethe z vso veličastnostjo upodobil ob koncu drugega dela, ko Faust v borbi z morjem pridobiva človeštvu trdno, rodovitno zemljo. — In, če s tega vidika motrimo Faustovo ljubezen do Margarete, pomeni ta zanj — kakor se tudi morda strašno in brezbožno sliši — veliko pridobitev: spoznanje življenja v njegovih kaleh, v njegovih vzmeteh, v njegovi elementarni prabitih. Ta strašna, pozitivna izkušnja, ki jo je Goethe samo rahlo nakazal, vzbudi nemara v nas ob koncu prvega dela dojem one mračne demonije, spoznanje njenega pomena za Fausta izsili morda Margareti oni obupni vzklik:

»Heinrich! Mir graut's vor dir.«⁵

*

Izkušnja v ljubezenskih stvareh uči, da je od načina zblizanja obeh ljubimcev, od prvega srečanja v veliki meri odvisen potek in izid ljubezni. Prvo trčenje drugega ob drugega nosi v sebi takorekoč usodo celotnega razvoja poznejših medsebojnih odnosov. Kako in iz kakšnih motivov se moški približa ženski, kako ta na njegov nastop reagira, vse to usodno vpliva na poznejši izid, čeprav se tekom razmerja samega pogostoma stvari neko iz laži in samoprevare spleteno ravnotežje.

² »O Faustu se ni izrazil prav nič manj duhovito, in sicer v tem smislu, da ne označuje kot dele mojega lastnega bistva samo mračno, nezadovoljno stremljenje glavne osebe (Fausta), marveč tudi porog in trdo ironijo Mephistophelovo.«

³ »Z Wolfom (= nemški filolog, Goethejev znanec) ne morem izhajati drugače, kot da delujem zoper njega kot Mephistopheles. Sicer bi on tudi ne prišel s svojim notranjim bogastvom na dan.«

⁴ »Ne, Mephistopheles je veliko preveč negativno bitje, demonično pa se javlja v popolnoma pozitivni sili.«

⁵ »Heinrich! Groza me je pred teboj.«

Začetek ljubezni med Faustom in Margareto krije v sebi vse pogoje za poznejšo dekletovo tragedijo. Najprej priprava za ljubezen: Faust izpije v čarovniški kuhinji napoj, o katerem pravi Mefisto:

»Du siehst, mit diesem Trank im Leibe,
Bald Helenen in jedem Weibe.«⁶

Faust, ki je osivel med knjigami, želi, nanovo pomlajen, spoznati življenje in njegovo osrednjo os: ljubezen. Na cesti sreča Margareto in jo ogovori, kakor se ogovarja pocestnica. Margareta pravi pozneje:

»Ach, dacht' ich, hat er in deinem Betragen
Was freches, unanständiges gesehen?
Es schien ihn gleich nun anzuwandeln,
Mit dieser Dirne geradehin zu handeln.«⁷

Margareta ga odbije in Faust zahteva od svojega peklenskega pajdaša, da mu jo preskrbi še za isto noč:

»Wenn nicht das süße junge Blut
Heut nacht in meinen Armen ruht,
So sind wir um Mitternacht geschieden.«⁸

Mefisto zahteva vsaj štirinajst dni časa, češ, da nima nad tako čistim dekletom nobene moči. Nato Faust:

»Hätt ich nur sieben Stunden Ruh,
Brauchte den Teufel nicht dazu,
So ein Geschöpfchen zu verführen.«⁹

Mefisto sam se začudi:

»Ihr sprecht schon fast wie ein Franzos;«¹⁰

Tako se Faust približa Margareti, to so njegovi prvotni motivi.

*

Na Margareto Faust že pri prvem srečanju silovito učinkuje:

»Ich gäb was drum, wenn ich nur wüß',
Wer heut der Herr gewesen ist!
Er sah gewiß recht wacker aus
Und ist aus einem edlen Haus;
Das konnt' ich ihm an der Stirne lesen —
Er wär auch sonst nicht so keck gewesen.«¹¹

Motivi, zakaj vzljubi Fausta, so nevarni in naravnost usodni. V njem vidi človeka, ki je socialno nad njo, hoče se torej dvigniti k njemu. V tem precenjuje svoje moči — začetek katastrofe je tu. Zaman se pozneje z vsem obupom bori, da bi si obdržala Faustovo ljubezen. Nepremostljiv prepad se stvori med obema od vsega početka. Vprav ti prizori pričajo, do kakšnih subtilnosti je Goethe poznal človeško srce. Med Fau-

⁶ »S tem napojem v telesu, boš skoro videl Heleno v vsaki ženski.«

⁷ »Ah, sem si mislila, morda je v tvojem vedenju videl nekaj nesramnega, nedostojnega? Zdi se, da ga je takoj popadlo, da bi začel kar meni nič - tebi nič mešetariti s to lajdro.«

⁸ »Če ne bo počivala sladka mlada kri to noč v mojih rokah, sva o polnoči ločena.«

⁹ »Če bi imel samo sedem ur miru, bi ne rabil hudiča, da zapeljem tako drobno bitje.«

¹⁰ »Saj govorite skoraj kot Francoz;«

¹¹ »Nekaj bi dala za to, da bi le vedela, kdo je bil danes oni gospod! Videti je bil zares korenjak in je iz plemenite hiše; to sem mu lahko čitala s čela — sicer bi tudi ne bil tako drzen.«

stom in Margareto vzplamti ljubezen, ki so jo povzročili in jo sedaj vodijo popolnoma različni motivi. Taka strast mora nujno končati tragično za šibkejšega.

*

Mefisto privede Fausta v Margaretino sobo. Vonj čiste dekliskosti ga omami, v trenutku se zave svojih zlih želja, osramočen je, za vedno hoče pobegniti:

»Fort! Fort! Ich kehre nimmermehr!«¹²

Toda že ga tišči v kleščah demonična usodnost strasti. Nazaj ne more več. Da si olajša vest za dejanje, v katero ga tira usoda, si začne lagati, išče visokih besed, ki bi ga opravičile. Mefisto prevzame vlogo razkrinkovalca:

Mephist.: »...Denn morgen wirst, in allen Ehren,
Das arme Gretchen nicht bethören
Und alle Seelenlieb' ihr schwören?«

Faust: »Und zwar von Herzen.«

Mephist.: »Gut und schön!«

Dann wird von ewiger Treu' und Liebe
Von einzig überallmächtigem Triebe —
Wird das auch so von Herzen gehn?«

Faust: »Laß das! Es wird! — Wenn ich empfinde,

Für das Gefühl, für das Gewühl
Nach Namen suche, keinen finde,
Dann durch die Welt mit allen Sinnen schweife,
Nach allen höchsten Worten greife
Und diese Glut, von der ich brenne,
Unendlich, ewig, ewig nenne,

Ist das ein teuflisch Lügenspiel?«

Mephist.: »Ich hab' doch recht!«

Faust:

—————
»Denn du hast recht, vorzüglich weil ich muß.«¹³

Tako se skuša Faust sam pred seboj opravičiti, ne more pa prepričati o iskrenosti svojih čuvstev hladno opazujočega Mefista. Tudi Margareta mu spočetka ne zaupa prav, ne more verjeti, da bi mogel tako visok, imeniten gospod zares ljubiti njo, preprosto dekle, — kar je tudi popolna resnica. Toda kaj je lažjega, kakor prepričati bitje, ki te ljubi in ti je iz vsega srca udano, o tistem, kar si samo iz vse duše želi?

Še enkrat zmagajo v Faustu svetle etične sile. Sedaj zares zbeži pred svojo strastjo v samoto (slika: Wald und Höhle). Prepozno je. Margareta je nesrečna, obupana, ker nima več pri sebi ljubljenega moža, Mefisto mu piha na dušo, in Faust, navidez iz sočutja, v resnici, da dopolni začeto dejanje, se zopet vrne. Hote ali nehote zavda dekletovi materi,

¹² »Proč! Proč! Ne vrnem se nikdar več!«

¹³ *Mephist.:* »...Zakaj jutri, ali ne boš, z vso častjo, omamil ubogo Gretchen in ji prisegal ljubezen iz vse duše?«

Faust: »In to iz srca.«

Mephist.: »Dobro in lepo! Potem bo govora o večni zvestobi in ljubezni, o edinem, vsemogočnem gonu — ali bo tudi to šlo tako iz srca?«

Faust: »Pusti to! Bo! — Če občutim, če iščem za čuvstvo, za vretje po imenih in ne najdem nobenega, če potem blodim skozi svet z vsemi čuti, segam po vseh najvišjih besedah in ta ogenj, ki me žge, imenujem neskončen, večn, večn, ali je to vražja laž in igra?«

Mephist.: »Jaz imam le prav!«

Faust:

—————
»Kajti ti imaš prav predvsem zato, ker moram.«

Margareto zapelje, ubije v dvoboju njenega brata in mora zaradi tega zločina vnovič pobegniti, pusteč ljubico v sramoti. Margareta rodi in mora osumljena detomora v ječo. Faustu, ki se medtem zabava na Blocksbergu v Walpurgini noči, se prikaže njen žalostni obraz, z Mefistom odjezdi, da bi jo rešil iz temnice. Poizkus spodleti — čutiti je, da je gnala Fausta vanj bolj moralna dolžnost kakor pa ljubeče srce — in tako se z veliko notranjo logiko konča ljubezen, ki so jo spočeli popolnoma različni motivi, tragično za Margareto. Faust je sedaj, čeprav človeško pretresen, zopet svoboden in lahko nadaljuje, obogaten z veliko, čeprav strašno življenjsko izkušnjo, svojo mračno pot skozi svet do višjih, svetlejših in čistejših sfer.

NEKAJ OPOMB O PREVAJALCIH IN PREVAJANJU

(NA ROBU S. UNDSETOVE ROMANA »JENNY«)

FRAN ALBRECHT

II

Slovenska prevodna umetnost se je v zadnjem desetletju nenavadno razvila.

Pospešeno presajanje tujih duhovnih vrednot v lastno jezikovno območje je dandanes značilen pojav pri vseh kulturnih narodih. To ni samo izraz težnje po čim ožji komunikaciji narodov, po čim globljem medsebojnem spoznavanju in — v dobi kolektivističnih stremeljenj — po čim intenzivnejši vzajemni pomoči iz duhovne zagate, v katero je zašla Evropa, temveč je tudi neka iz te duhovne stiske nujno izvirajoča posledica in nadomestilo za ohromelo kreativnost in kvalitativno zmanjšano tvornost, ki se v toliki meri opaža pri vseh narodih. Ne trdim, da je danes v Evropi manj stvariteljske sposobnosti, manj genijalnih pisateljev nego kdaj prej. Tudi danes je v Evropi superiornih duhov, dalekoslutnih glav, v globine pronikajočih mislecev, velikih umetnikov in pisateljev — niti enega med vsemi pa ni, ki bi ga mogli imenovati — recimo — »reprezentanta človeštva«.

Zakaj ne? Samo zaradi pomanjkanja take osebnosti? Ne samo zato, temveč ker postaja »reprezentant človeštva« čim dalje bolj iluzoren pojem. Ker je postala osebnost posameznika problem. Ker se sam problem osebnosti dandanes prežarja z novih vidikov osebne moči, osebne žrtve in odgovornosti v odnosu z nečim elementarnim in katastrofalnim. Ker je svet in življenje razgibano v svojih zadnjih osnovah in ne samo na površini. Ker žive vsi, ki imajo oči uprte predse, dandanes v vročično mučnem pričakovanju nečesa, čemur še ne vemo imena.

Vsekakor v takem vzdušju posameznik, pa najsi bo še taka nadpovprečna osebnost, ne pomenja skoraj nič. Zato se posamezniki, družbe, pa tudi celi narodi politično, gospodarsko in kulturno zgrinjajo vase ter iščejo opore pri drugih narodih, skušajoč tvoriti ž njimi manjše ali večje skupine. Odtod tako stopnjevana težnja po čim intimnejšem medsebojnem spoznavanju.

Pri tem spoznavanju vrše presajatelji tujih duhovnih dognanj in izsledkov v lastno zemljo neko nadvse važno družabno funkcijo. Saj ne razmikajo samo duhovnih obzorij v svoji zemlji, ne bogaté zgolj svojega jezika, marveč tako rekoč rahljajo tla za nove setve, nove žetve, nove, pomembnejše, človečnejše stvaritve — za novo družbo, novo občestvo. Tudi ta vidik — vidik živega, plodnega, v bodočnost obetajočega — bi moral imeti slovenski prevajalec pri svojem delu pred očmi.

Kajti čemu bi obujali neke odmrle, včerajšnje vrednote? In koliko je danes takih odmrlih, včerajšnjih vrednot v vesoljni naplavini preteklih stoletij!

Ne bogatimo samo muzejev, skrbimo predvsem za potrebe časa, da odpomoremo stiski teh usodnih, brezupnih dni! Presajajmo zdrava, klena, rasti zmožna semena!

A kako je z našo prevodno politiko? Ali niso oči nas vseh malo preveč obrnjene navzven, okrog sebe, pa tudi nazaj? Mi vsi smo zaverovani v velike, široke geste, v literature velikih narodov. Iz teh povetličini prevajamo ne samo prvovrstna, temveč tudi drugovrstna in celo tretjevrstna dela, med tem ko poznamo literature malih narodov bore malo, ali pa sploh nič. Niti po njih najboljših delih ne!

Pa vendar smo Slovenci tako rekoč proletarci v družbi narodov. Že zgolj razredna zavest bi nam tedaj morala velevati, da se tesneje oklenemo svojih socialno in kulturno sorodnih nam drugov. Finci, Islandci, Norvežani, Leti, Slovaki.

Da, na slovenski univerzi bi se naravnost morala ustanoviti stolica za kulture in literature malih narodov. Da bi slovenski kulturni človek spoznal zakonitosti rasti in razvoja teh kultur in literatur ter njih prodor v svet, v človeštvo. Da bi v svoji malodušnosti in malovernosti uvidel, da naposled ni tako prokletstvo, biti član maloštevilnega naroda, če je le ta narod duševno in telesno boder in zdrav, čvrst in živ. Da se končno v duhovnem svetu narodi ne dele v velike in majhne, temveč samo v duhovne plodne in neplodne.

Na vsak način pa je potreba časa, da slovenski prevajalci svoj narod čim prej seznanijo z najboljšimi duševnimi tvorbami malih narodov.

Sigrid Undsetova je hči majhnega naroda, ki šteje danes okroglo dva milijona sedemsto petdeset tisoč duš. Že iz tega razloga mora biti slovenskemu prevajalcu nekako simpatična, da pozorno zasleduje njeno delo in njen razvoj.

Prevajalcu pa se ob prevajanju njenega dela in ob prodiranju v njeno materinščino odpirajo še neprimerno širše in globlje perspektive, ki jih človek nehoté skuša aplicirati na svoj narod, na lastno jezikovno območje.

Jezik, v katerem piše pisateljica, je v najožjem sorodstvu z dvema tako mogočnima, svet ovladujočima sosedoma, kakor sta anglosaški in nemški jezik. Pa vendar ta jezik ni podlegel njenemu vplivu, ohranil je svojo duhovno neodvisnost in samostojnost, svojo bitnost in svojstvenost. Preprost kmetski jezik, a iskrec se v vseh nijansah kakor vsak živ, gibek, razvoja zmožen jezik z lastno predstavnostjo, lastno metaforiko, samo-

svojo, često neprenosljivo izraznostjo. Ne teman in dvoumen, kakor je nemščina pogosto, mečji in zvočnejši od angleščine — čist, jasen in prozoren, oster in rezek kakor zima nad skandinavskimi fjordi.

Iz tega naroda, ki je dolga stoletja živel v politični odvisnosti Dancev, kateri so mu vsilili celó svoj pismeni jezik, je za Ibsenom in Björnsonom spregovoril Knut Hamsun tako svojstveno in samorodno, s tako osebno in samosvojo človečnostjo, da je prisluhnil svet. Za njim Johann Bojer, Sigrid Undsetova.

V čem je tajna takega uspeha?

Nedvomno: nadpovprečnost in talent! A pesniški talent je bolj od vsake druge umetniške in znanstvene nadarjenosti vezan na krpo zemlje, iz katere je izšel in na kateri se je izoblikoval, na izraz in duhá svojega rodu. Samo v tem izrazu in iz tega duha se more izpovedati do zadnjih globin. Čim manjši pa je seveda kak narod, tem težje je dostopen svetu, tem težje je njega pisatelju razmekniti tesne meje svoje zemlje in zavojevati svet. Če pa se to zgodi, potem je to v nemali meri znak tudi duševnega zdravja in tvorne sile rodu, iz katerega je izšel ta pisatelj.

Prevajalec iz norveščine se mora diviti notranjemu zdravju in tvorni sili, samorodni bitnosti in človečnosti v majhnih, tesnih, provincijalnih razmerah živečega naroda, v katerem so se mogle roditi tako pomembne in dragocene stvaritve. Iz slednje strani ti zaveje nasproti izpod koprene njegove govornice svež, še topel dih rodu, vroče, omamno sopenje daljne, neznane ti zemlje. Saj je velik pisatelj najčistejša manifestacija svojega naroda in svoje zemlje.

Ne samo osebna nadarjenost in genijalnost, temveč tudi globoka zraslost z lastnim narodom, njegovimi duhovnimi zakladi, njegovo svojstvenostjo in človečnostjo more iz velikega pisatelja majhnega naroda napraviti velikega svetskega pisatelja, ki ne govori samo v svojem narečju svojim rojakom, temveč se izpoveduje v neki občečloveški govornici vsem ljudem, željnim nove lepote in nove resnice.

Pomembno delo pisatelja majhnega naroda je tedaj mislečemu, pozornemu prevajalcu v jezikovno območje maloštevilnega naroda lahko neusahljiv, dragocen vir zelo uspešnega študija.

Že iz teh razlogov — pa ne samo iz teh, kajti o umetniški pomembnosti ali nepomembnosti prevedenega dela meni ne pristoja govoriti — se prevajalcu ni bilo težko odločiti za prevajanje dela Sigride Undsetove.

RAZLIKA MED VOLČJIMI IN KROKODILJIMI SOLZAMI ALI HUDOBNA ŠTORJICA O ZAPE- LJANI DEVICI

VLADIMIR BARTOL

Pripovedovati hočem o mladem človeku, ki so mu naredi ime »Črni Peter«, deloma menda zato, ker je bil temne polti, deloma pa tudi, ker je njegova duša zaradi številnih pregreh precej počrnela. Več ko deset let se je podil okrog univerze kakor mačka okrog vrele kaše, bal se izpitov kakor hudič križa, ženskaril in pokvarjal dekleta, zapravljal dolgo-

letni trud svojih staršev in prav po čifutsko izkoriščal svojega bližnjega. Iz pripovedovanja drugih sem poznal različne njegove zgodbice. (Midva si namreč iz nekih posebnih razlogov nisva bila prijatelja). Izvedel sem, da se mu je naposled s pomočjo nekega dekleta, ki se je zanj popolnoma žrtvovalo, vendarle posrečilo, pretolči se skozi nevarne čeri proforskega izpraševanja in v hudih porodnih krčih prevaliti se preko bornega fakultetnega izpitka. Dobil je službo in ko je prišel čas, da bi se izkazal dekletu hvaležnega za njeno pomoč, jo je kratko in malo pustil na cedilu. Največji ciniki in razuzdanci so se zgražali nad njegovim dejanjem. Pripovedovali so ginljive podrobnosti o brezmejni požrtvovalnosti nesrečnice, kako ga je materialno in moralno podpirala, vzpodbujala ga k vztrajnosti, sama storila vsa pota okrog profesorjev in fakultetnih oblasti, na dan izpita stala ves čas pri telefonu in mrzlično zasledovala preko najetega uslužbenca potek izpraševanja, in, ko je slišala o razveseljivem zaključku, kakor ptičica zletela iz svojega urada, da mu prva čestita k uspehu, ki ga je bila tako skrbno pripravila.

In potem? Plačilo s črno nehvaležnostjo. Mnogi od njegovih najboljših kumpanov so se odvrnili od njega. Lepo in pošteno dekle je bilo izpostavljeno takorekoč javni sramoti.

Neki večer je hotela smola, da sem moral sedeti pri isti mizi in v isti družbi z njim. Drug z drugim nisva govorila in tudi pozdravljala se nisva. Prišel sem nekoliko pozneje in našel tovariše v živahnim pomenku. Pogovarjali so se o čednosti in nečednosti človeških dejanj, tema, ki je bil kakor nalašč ustvarjen za moj gibanje ljubeči jezik. In kaj sem slišal? Moj heroj, ta eksemplarična kanalja, se je z največjo strastjo razvnel za čistost, poštenost in druge prekrasne čednosti. Tristo svetnikov! On, pa — morala! Ne pretiravam. Vročina mi je bušila v glavo in ogorčenje mi je razpihalo žolč, da se mi je zdelo, kakor bi se mi v drobovju pretakala ognjena lava. Vendar nanj se nisem hotel obrniti naravnost. Počakal sem, da je prišel drugi do besede. Šele za njim sem pograbil priložnost. S hladno objektivnostjo, ki je tako pogostoma samo posledica pritajene zlobe, sem začel govoriti v zapletenih vijugah, tako nekako, kakor je Hamlet odsvetoval govoriti Horaciju, namreč v namigavanjih, češ, da so vprav največji lumpje in lopovi, ki se najbolj ogrevajo za čednost in moralo, kajti ob teh jim gre njihova izprijena pšenica najbolj v klasje; da bi človek lahko navedel konkretne slučaje, če bi hotel biti indiskreten, in podobnega veliko. — Videl sem, kako so se mu zaiskrile oči kakor napadenemu merjascu. Požiral in goltal je, kakor da mu je nekaj obtičalo v grlu, — prepričan sem, da ga je bolj kot moje besede razkačil prikriti škodoželjni posmeh njegovih pajdašev. Nena doma, ko mi je za trenutek pošla sapa, je vrag pograbil besedo in se zavrtal prav tja, kamor sem ga bil nekoliko perfidno sunil od strani. Osupnilo me je.

»Prijazni moj predgovornik,« je začel z neverjetno stvarnim glasom, na čigar dnu pa je bilo čutiti ves njegov kuhajoči srd, kar mi je povzročalo, priznam, nemalo notranje zadovoljstvo, »je predaval v jako učenih in globokoumnih prisposodobah, zelo abstraktno, vendar pa le ne tako, da bi ne bil vsakdo izmed vas čutil, da merijo njegove besede samo in izključno samo name. Ne bom vas prepričeval, kako vseeno mi je, kaj si dični gospod o meni misli. Zaradi njega bi ne mignil, tako mi Boga, niti

z mezincem. Ampak tisto, kar me zares jezi, je neprestano ponavljajoča se pesem o moji moralni pokvarjenosti in mojih notorično znanih lopovščinah. Vsi veste, da nisem svetnik in da te pretenzije tudi nikoli imel nisem. In vendar zahajate z menoj. Zakaj neki? Ker pač čutite, da sami niste nič boljši. O svojem preprijaznem moralnem pokrovitelju ne bom govoril. Pač pa o »nemoralnem« dejanju, ki sem ga po njegovem in vas vseh mnenju zagrešil nad svojim dekletom. Nič se ne bom kazal lepšega, kakor sem. Dekle mi je bilo všeč in sem si ga osvojil. Kaj potem? Za vas vse je ženska plen na odprtem polju. Kdor ga ne lovi, je to samo znak, da mu je grozdje previsoko. Zakon sem ji obljubljal. Sveta nebesa! Že pregovor pravi, da obljubiti in dati je preveč. Macchiavellizem ni nikjer tako upravičen po narodi stvari, kakor vprav v ljubezenskih zadevah. Vse pokvarjene zgodbe vam lahko to povedo. Izrek, da beseda ni konj, je menda nastal prav v takih spoznanjih. V vročih trenutkih človek marsikaj obljubi, kar pozneje ne more izpolniti. Takrat je mislil iskreno. Sicer pa: zakaj ne pomaga ženski tudi v teh stvareh njen pravljeno znani nezmotljivi instinkt? — Ampak — čemu prav za prav zagovarjam stvari, ki se mene, bedaka, in mojega primera prav nič ne tičejo?! Pokazati sem vam hotel samo, kako različne obraze ima lahko ena in ista človeška zadeva, če jo motriš od različnih strani. Da, hm. Kar govori o meni in moji lopovščini moje dekle, je vse zelo lepo in hudo ginljivo. Samo resnica ni. Da, če presoimate dejanje samo po njegovem zunanjem učinku, se zares vidi nekako tako. Če pa potipljete malo bolj proti jedru, se vam isti fakt kar nekam zabavno zasuče. In ni izključeno, da nekoliko celo v — moj prid. — Priznam. Najprej sem vzel pri svoji graciji majhen predujem na poročne blaženosti, pozneje tudi na zakonska veselja in zakonske težave, pri čemer moram pripomniti, da so prva zmerom bolj kopnela, poslednje pa z neko čudovito stanovitnostjo neprestano naraščale. Da, predujmi so nasploh silno nevarna ustanova. Preden se zaveš, si porabil kapital, ki ti je bil namenjen. Moj blagohotni kritikus bi moral to najbolje poznati, saj je literat! Prav tako je tudi v zakonskih stvareh. Glavnica kapitala je pogostoma zelo nezatna in marsikateri delničar takega podjetja se prokletu kmalu skesa, da je sprejel nase tako težavne obveznosti, ko pa so beneficiji te ustanove tako salamensko majhni in kratkotrajni. Če bi ne bilo dvojne oblasti — cerkvene in posvetne —, ne vem, kako bi bilo z izpolnjevanjem te spočetka toliko obetajoče in pozneje tako temeljito razočarujoče pogodbe. Naj bo že tako, kakor hoče: dejstvo je, da sem ob neprestanem prejemanju predujmov naenkrat opazil, da se je na videz prvotno tako izdatni kapital sumljivo približal svojemu koncu. Ampak nič zato! Če sem si upal izreči »a«, bi imel še vedno toliko poguma, da bi bil izrekel tudi »b«. Pravijo, da tiči v vsakem, tudi še tako zakrknjenem grešniku košček morale; zakaj bi je samo v meni ne bilo nič?! — Nekaj drugega je bilo, kar je omajalo moj pošten namen. Doslej sem govoril samo o onem, ki predujem sprejema, ne pa o tistem, ki predujem daje. Dajanje predujmov pa izvira lahko iz različnih nagibov. Že sam problem »predujma« je poglavje zase. Zakaj nekateri dajejo lahko iz čiste dobrote, radodarnosti ali celo iz nepremagljive strasti do dajanja in razdajanja. Pri takih sploh ni govora o predujmih; kar dajo, dajo iz srca in iz svoje narave. Že sam pojem »predujma« pa vključuje v sebi nekakšen izven podane stvari bivajoči namen, nekakšen preračunani končni efekt. So

nekateri, ki ti dovolijo predujem iz gole slabosti, misleč si: pozneje se bo že kako samo po sebi uredilo. So pa tudi taki in take — in teh je, v kolikor poznam življenje, večina —, ki te nameravajo s svojimi predujmi samo trdneje zaplesti v svoje mreže, storiti te od sebe odvisnega, ujeti te na tvoj čut morale in odgovornosti, skratka: *napraviti iz tebe večnega dolžnika, stisniti te za vse življenje v svoje klešče*. Da dosežejo smoter, so jim sveta vsa sredstva. Pomagajo ti materialno in moralno, postanejo ti zaščitniki in advokati, zatisnejo, če treba, obe očesi spričo tvojih slabosti, izkažejo ti čezmerno požrtvovalnost, tako, da se zazdiš prav kmalu samemu sebi posebljeni grešnik in izkoriščevalec. Kaj je naravnjsega, kakor da se jim pozneje oddolžiš in pri tem ne vprašaš, kaj si jim prav za prav dolžan in če jim nisi morda tudi ti že sam nekaj dal ali celo od izposojenega povrnil. Tak »dolžnik«, vidite, sem bil tudi jaz nasproti svojemu dekletu. Ona je pričakovala od kapitala, ki mi ga je posodila, bogatih obresti, ne, več še: doživljenske rente! Devetindevetdeset od sto bi se jih bilo na mojem mestu ujelo v to past; jaz se nisem. Dekle je naložilo pač svoj »kapital« v nekoliko nesolidno podjetje. Hahaha. Samo zgrešena špekulacija in nič več! Če bi se bilo prav isto pripetilo na nekem drugem polju, bi nihče ne pretakal za slabim špekulantom volčjih solz.«

»Krokodiljih, krokodiljih, hočeš reči,« mu je nekdo od navzočih blagohotno segel v besedo.

»Rekel sem volčjih in vem, zakaj sem to rekel. Ti ne ločiš niti najvsakdanjših pojmov! Solze, ki jih zaradi mojega dekleta pretakajo drugi, so volčje. Krokodilje bi bile, če bi jih pretakal sam. Si razumel?«

Splošen hihot.

»Ampak to je vendar vseeno!« je zaklical nekdo. »Volčje ali krokodilje, pri obojih mislimo na isto stvar.«

»Ker ste ignoranti!« se je razburil »Črni Peter«. — »Razlika med prvimi in drugimi je tako velika, kakor n. pr. med »jaz« in »ti«. Za omenjenima izrazoma se skriva zelo imenitno psihološko dejstvo. Kaj zares ne poznate onih dveh zgodbic? — Ne? — Škandal! — Da vam povem. Volk se je pritožil pri levu, da mu je medved raztrgal pred nosom njegovega najljubšega prijatelja, nežno in ah! tako dražestno jagnje. Ob pripovedovanju se je tako neusmiljeno razjokal nad nesrečno žrtvijo svojega požrešnega gozdnega kumpana, da se je celo trdosrčnemu kralju živali zasmilil v dno njegove živalske duše. Da bi ga potolažil, mu je povedal, da se pase jagnjetov bratec nedaleč tam nekje onstran sosedovega plota. Morda bo našel pri njem utehe za izgubljenim prijateljem. Volk se je razveselil prav v globino svojega rahločutnega srca. Skokoma jo je popihal iz levje jame, še posloviti se ni utegnil, tako se mu je mudilo k novemu prijatelju. In glej! Minilo je komaj nekaj trenutkov, ko je po celem gozdu odjeknilo najobupnejše meketanje in srce trgajoče vpitje, ki je izzvenelo v smrtnih vzdihljajih. Lev plane iz svojega brloga in kaj zagleda? Ubogo volčjo paro, ki mesari svojega tolažnika in se z njim prav izdatno masti. »E, volk ostane pač volk, in če se tudi stokrat razjoče,« si pravi in se povrne v svoj dom. Od takrat so menda prišle volčje solze v besedni slovar.«

»Saj tem solzam pravimo mi krokodilje,« je ponovil svoj ugovor prejšnji govornik.

»Ker imate za psihološke stvari zelo kosmata ušesa. Počakaj, svojega predavanja še nisem končal. Zamorček je capljal ob sveti reki Nilu, kar ga popade ogromna pošast, pravi svetopisemski leviatan, in ga potegne v svojem žrelu v sredino vode. Dečko se je skušal iztrgati, brcal in bil je okrog sebe in obupno ječal in klical na pomoč. Njegovi kriki so bili tako obupni, da so prodrli celo vodnemu nestvoru skozi oklope do njegovega krokodiljega srca. In použivajočemu slastno kosilce sta se ulila dva debela curka solz preko mrzlega gobca. Še dandanašnji, pravijo, lahko opazuješ ta pojav, če zasačiš pošast pri njeni malo čedni gostiji. — To, vidite, je tista *slavna razlika med volčjimi in krokodiljimi solzami*, ki so tudi pri človeškem rodu kar se dà pogosta prikazen. — E, pa se zopet povrnimo k stvari! Problem je bil torej ta: obvezati se nekomu, ki ti je nudil leto ali dve nekoliko prijetnega življenja, morda ti celo pomagal iz trenutne materialne zadrege, da mu boš zato služil do smrti, pokoril se vse svoje žive dni za onih bore užitih dobrot...«

»Ej, družo, stvar je pa vendarle nekoliko drugačna,« je pripomnil nekoliko zavaljen in zato precej dobrodušen pajdaš. »Ti ne pomisliš na posledice, ki jih bo moralo nositi dekle zaradi svojega nepremišljenega koraka. Tebi je lahko. Deklet dobiš še, kolikor te je volja; a ona?«

»Nikar takih sentimentalnosti! Ali si igral kdaj na borzi? Ne? Vidiš, tam dobiš ljudi, ki ti v enem dnevu zašpekulirajo vse svoje premoženje, svojo dediščino ali dolgoletne, od ust pritrpane prihranke. Nekateri, slabotnejši, si poženejo kroglo v glavo, pogumnejši začnejo z nova. Zaradi njih ne pretaka nihče volčjih solz.«

»Ta primera ne bo povsem točna,« je povzel prejšnji besednik. »Ljubez je vendar nekaj popolnoma drugega, kakor borzna špekulacija! Pomisli, kako je tvoje dekle kakor mati skrbelo zate, pripravilo te do izpitov, trepetalo zate, za tvojo usodo, spremljalo tvojo pot z vročimi željami, da bi se srečno iztekla. Kako blaženo je tisti dan vsem znancem pripovedovala, da si dosegel svoj cilj. To, brate moj, je ljubezen, ne pa umazan trgovski posel! In zaradi tega bi bilo lahko tvoje ravnanje drugačno.«

»Glejte ga, kalina! Še ta debeli sinko mi sedaj bere levite! Nikar tako na široko! Zate in zame ni ljubezen borzna špekulacija, ampak zanjo je bila. Ali si videl kdaj one romantične razglednice z bledim dekletom, ki nosijo naslov »Zapuščena«? Eto, vidiš, taka bi morala biti ženska, ki je doživela resnično razočaranje v ljubezni. Takemu ponašanju bi človek verjel. Ampak, če ti neko dekle opravlja pri vseh znancih in neznancih svojega bivšega fanta, češ, da je lopov in šuft, da je zmerom z njo grdo ravnal in ji naposled prelomil besedo, da jo vzame v zakon, je to samo jeza trgovca, ki je podpisal menico insolventnemu človeku. Zakaj sploh hoče v zakon z nekom, ki je z njo od vsega početka »grdo ravnal«? Ki ga ne ljubi in ki ji je, vrag vedi, če ni res, celo odvraten! Nekoga, kogar se je ljubilo ali se še ljubi, se ne blati ali smeši okrog. — Pri moji veri! Najlepša je še tista z izpitom na univerzi. Kakor lahko sodite sedaj, je bila ona več na njem zainteresirana kakor jaz sam. Kajti kdo je pričakoval od njega večjih ugodnosti in koristi kakor ona, če bi se vse dobro izteklo?! Rečem vam: kakor peklenska furija na ubogo Faustovo dušo je čakala ona na mojo vrnitev izpred sodbe univerzitetnih mogotcev. Kako se ji je smejal obraz, kako so se ji svetile oči od zmagoslavnega

zadovoljstva! Kar čutil sem njene misli: tako! Naloženi kapital se je začel pravkar obrestovati! O kaki ljubezni do mene, o kaki misli name — ne duha ne sluha! In pri takem spoznanju naj bi bil še vedno tolikšen tepček, da bi se bil držal njene krivične pogodbe in njenih oderuških obresti?! Posebno, ko so mi z druge strani pomigovali in me vabili nebeški angelci v zlato svobodo. Nikoli, prijatelj! Če se mi je že prodati, se bom prodal nekoliko dražje! Zakaj bi se zmerom na koncu smejala ženska?! Zakaj bi moral zmerom zmagati hudič, zakaj bi mu vsaj enkrat nekdo ne smel prekrižati računov?! In po slovenskem pregovoru je baba — hudič! Zato trdim, da so solze, ki so jih od pamtiveka sèm pretočili mehkosrčni ljudje, predvsem pesniki in razneženi literatje zaradi izgubljenih, pogubljenih ali zapeljanih deklet in žena, po ogromni večini ali volčjega ali pa krokodiljega izvora, pri čemer mi je, ne morem pomagati, krokodilje sorodstvo bolj simpatično od volčjega. Tako!«

Močan požirek vina in potem je nadaljeval:

»Je pa zopet uvaževanja vredna resnica, da je ženska po takem ponesrečenem eksperimentu lahko za zmerom strta in uničena. Toda izkušnja mi pravi, da je svojemu porazu po največ sama kriva. Zakaj ženske so kakor ovce: zmerom tiščijo v ogenj in prav tja, kjer je najbolj pekoč. Nisem še srečal dekleta, ki si je opeklo prste v ljubezni, da bi ne bilo imelo nekje človeka, ki jo je ljubil pošteno in z iskrenimi nameni in kateremu se ne bi bila za hrbtom posmehovala s svojim pokvarjenim zapeljivcem — (»zaljubljenega bedaka« sta ga imenovala, nesramno se hihitajoč njegovim sramežljivim čuvstvom). Ni zaman pisano v svetem pismu, da je napuh ena izmed glavnih nečednosti, ki se po večini že na tem svetu hudo maščuje. Kaj pa je v dekletu drugega, kakor napuh, če zavrača resnično ljubečega, ker se ji zdi, da ji itak ne more ubežati, in se meče za onim, ki se dà le s težavo ujeti, misleč si: jaz bom pa le tista, ki ga bom priklenila nase, ki ga bom zmogla? Sama se je vrgla v hudo-urnik, sama naj tudi nosi odgovornost, če se potopi.«

»Dobro, dobro,« je dejal dobrodušni kumpan. »Ampak, če seže roka pravičnosti po dekletu, bo segla nekoč tudi po tebi. Pri verouku so nas učili, da pohujšanje mora priti, toda gorje onemu, po katerem bo prišlo.«

»Misliš, da sem ženska, ki ne mora nositi odgovornosti za svoja dejanja? Če sem grešil, naj me zadene strela! Z mirnim srcem jo pričakujem. Sicer pa — nekaj predujma sem že prejel na peklenške muke, ki čakajo, kot se govori, na oni strani vse zapeljivce. Če mi je ženska pripomogla do tega, da sem po več ko desetih letih vendarle z izpitom zapustil Almo mater, je to samo stroga pravičnost usode. Zakaj veruj mi: da sem tako dolgo letal okrog svoje fakultete, temu gotovo ni bil kriv nihče drugi, kakor zopet ženska. Poraz in zmaga — večno menjavanje. Če pa še ni bilo dovolj pokore, me bo pač pobral hudič, hujšega me ne more doleteti. Ta pa ima, kot veli Hamlet, »nad dušami nemirnimi posebno moč.«

Smejali smo se, nekaterim je bil celo njegov zagovor všeč. Še jaz bi se bil skoraj zmotil in mu podal, ko smo se poslavljali, roko kot staremu znancu. Pa je spak naredil pri tem nekam kisel obraz; tako sem se spomnil, da se prav za prav ne poznavava, in šli smo, vsak svojo pot.

GOETHEJEV »WERTHER« IN STRITARJEV »ZORIN«

JANEZ LENČEK

Kdor je bral Goethejev mladostni roman: »Leiden des jungen Werthers« in Stritarjev roman »Zorin«, je lahko opazil, da sta si nekako podobna in mu ni bilo težko priti do sodbe, da je Stritar napisal »Zorina« ne le pod močnim vtisom in vplivom, ampak naravnost po vzorcu Goethejevega »Wertherja«. Zato se mi zdi zanimivo, oba romana med seboj primerjati, poiskati značilne točke, v katerih se dotikata, in ugotoviti, kje je Stritar pri oblikovanju »Zorina« krenil svojo pot. V tem članku ne nameravam podati podrobne kritične ali literarno zgodovinske študije, marveč navesti najvažnejše ugotovitve in pripombe, ki prikazujejo razmerje, v katerem sta si »Werther« in »Zorin«. Glavna pozornost bo pri tej primerjavi usmerjena na značaja obeh junakov, to je Wertherja in Zorina. Ta dva sta namreč nosilca vsega dogajanja v obeh romanih. Seveda se ne bo mogoče izogniti tudi primerjanju obeh ustvarjalcev, Goetheja in Stritarja, kolikor in kakor se javljata, prvi v »Wertherju«, drugi v »Zorinu«.

*

Mladi, izobraženi in čustveni slikar Werther, ki je zaradi nesrečnega dogodka zašel v pesimistično, mračno razpoloženje, odide iz mesta v samotno pokrajino, da bi se tam duševno pozdravil in pomiril. Narava nanj res blagodejno vpliva in ko piše prijatelju, pravi med drugim: »*Eine wunderbare Heiterkeit hat meine ganze Seele eingenommen, gleich den süßen Frühlingmorgen, die ich mit ganzem Herzen genieße. Ich bin allein und freue mich meines Lebens in dieser Gegend, die für solche Seelen geschaffen ist, wie die meine.*«¹ Tu se seznanja z ljudmi in njihovim življenjem, razmišlja o stvarstvu, o človeku, o umetnosti in o prirodi. Tu spozna tudi Loto, hčerko nekega ovdovelega uradnika, ki živi s svojimi številnimi otroci v knežjem lovskem gradiču v bližini Wertherjevega bivališča. Takoj ob prvem srečanju se Werther v Loto zaljubi in ji poslej posveča vsa svoja čustva in misli. V pismih, ki jih piše prijatelju, jo popisuje kot utelešenje vse ženske lepote in kreposti. Vè sicer, da je zaročena z nekim tačas odsotnim Albertom, vendar ga to ne zadržuje, da ne bi dajal svojim čustvom razmaha in zahajal skoraj sleherni dan k njej. Mnogo ur preživita skupaj in Werther se čuti ob njej brezmejno srečnega. Na Alberta ne misli: »*Ich lebe so glückliche Tage, wie sie Gott seinen Heiligen ausspart,*«² piše v tem času. Iz različnih okoliščin sklepa, da ga morda tudi Lota ljubi: »*Ich lese in ihren schwarzen Augen wahre Teilnahme an mir und meinem Schicksal. Ja, ich fühle, und darin darf ich meinem Herzen trauen, daß sie — mich liebt.*«³

¹ »Čudovita veselost je prevzela vso mojo dušo, kakor sladko pomladno jutro, ki ga uživam z vsem srcem. Sam sem in veselim se svojega življenja v tej krajini, ki je ustvarjena za duše, kakršna je moja.«

² »Tako srečne dneve živim, kakršne je Bog pripravil svojim svetnikom.«

³ »V njenih črnih očeh čutim resnično sočutje do mene in moje usode. Dà, čutim in v tem smem zaupati svojemu srcu, da me ljubi.«

Ta občutja sreče pa se z Albertovim prihodom spremene: »*Albert ist angekommen und ich werde gehen.*«⁴ Čeprav torej uvidi, da je zanj kakor tudi za Loto in za Alberta najbolje, če odide, ne stori tega takoj, ampak ostane in kot poprej zahaja k Loti. Zdaj seveda ni več sam z njo. Pri njej je Albert, s katerim se Werther spoprijatelji in ga začne ceniti in spoštovati: »*Gewiß, Albert ist der beste Mensch unter dem Himmel.*«⁵ Toda ne more se otresti naraščajoče bolesti, ko bolj in bolj uvideva brezupnost svoje ljubezni. Spet pada v prejšnje nemirno razpoloženje. Le v sanjah o Loti in v večkratnem svidenju z njo najde utehe. Zdaj se vprašuje: »*Mußte denn das so sein, daß das, was des Menschen Glückseligkeit macht, wieder die Quelle seines Elendes würde?*«⁶ Vedno bolj dozoreva v njem spoznanje, da se mora umakniti; končno se res odloči in odide.

V daljnem kraju stopi v službo pri poslanilstvu. Sprva popisuje v svojih pismih le vtise in nove slike, pripoveduje o znancih, o svojem delu, o težavah in o mučnih dogodbah, ki so ga doletele in ki še bolj razvne-majo njegovo občutljivost. Bolj in bolj si želi nazaj k Loti. Zato pusti službo in se vrne. Ali zdaj ni njegovo trpljenje nič manjše. Ko v občutju zapuščenosti, ki se ga polašča, razglablja o sebi in nesrečni človeški usodi, vzklika: »*Was ist der Mensch, der gepriesene Halbgott?*«⁷ Vedno znova ga obletava misel, da bi s samomorom ubežal vsemu temu. Druge rešitve ne vidi. Zaveda se, da se mora eden od njih treh umakniti: ali Lota, ali Albert ali on sam. Odloči se, da pojde on. Čuti, da bo s tem tudi Loto osvobodil vseh neprijetnosti, ki jih ji nakopava s svojo ljubeznijo. In ko Albert za nekaj časa odpotuje, gre Werther k Loti, kljub njeni želji, naj ne prihaja k njej. Najde jo samo. V mučni zmedenosti ga Lota zaprosi, naj ji here svoj prevod nekaterih spevov iz »Ossiana«. Romantična čuvstvenost te pesnitve ju bolj in bolj prevzema. Ob koncu se Werther ne more premagati, objame Loto in jo prične poljubljati. V prvem trenutku je Lota vsa zmedena in zazdi se, da čuti v sebi do Wertherja več kot prijateljsko naklonjenost; toda takoj nato se zave svojega položaja, se mu odločno izmakne in odide »z ljubezni polnim pogledom na trpečega«. Werther se zdaj odloči, da si konča življenje. Naslednjega dne pospravi svoje stvari, napiše nekaj pisem, kjer izpoveduje svojo nesrečno ljubezen in ponoči se ustrelji.

*

Zorin je mlad, izobražen mož, toda ves predan otožnemu čuvstvovanju. »*Srce njegovo je bilo za vesoljno človeštvo; kakor svoje, čutil je njegove bolečine; čutil je nepopolnost človeške narave, čutil neskončno, neizmerno trpljenje, po vsi zemlji razlito,*«, pravi o njem Stritar v predgovoru. Zorin odide v Pariz, da bi v velikem svetu našel pozabljenja in dosegel notranji mir. V pismih, ki jih piše svojemu prijatelju, razmišlja o življenju in o sreči, ki naj bi vladala na svetu: »*Ko človek premišlja, koliko je trpljenja, koliko bede na sveti — in kako bi mogel, ne premišljati tega, če ima srce! — saj še ne more, ne smé, za en trenotek, ne pravim, srečen, le miren, neskrben biti.*« V Parizu pa nepričakovano najde Delo, svojo prijateljico iz otroških let, ki je bila kot najdenka

⁴ »Albert je prišel in jaz bom odšel.«

⁵ »Gotovo, Albert je najboljši človek pod solncem!«

⁶ »Kaj mora biti res tako, da postane to, kar pripravlja človeku blaženstvo, spet vir njegovega trpljenja?«

⁷ »Kaj je človek, ta slavljeni polbog?«

vzrejena v njegovem domačem kraju, pozneje pa jo je bogati oče odpeljal s seboj v svet. Zorin je ves prevzet od nenadnega svidenja: »*Roka se mi trese, ko pišem in viharno mi v prsih utriplje srce. Moj Bog, moj Bog, kaj bode to? Kaj me izpreletava sladka groza, ko se spominjam nebeške prikazni!*« Čez nekaj dni jo spet vidi. Pelje se za njo do njenega bivališča, ki je v bližini Pariza, in čaka, da bi z njo govoril. Zvečer pride Dela na Balkon. Zorin jo pokliče. Dela ga spozna, tudi ona je vzradoščena nad svidenjem. Dolgo v noč se razgovarjata in se spominjata mladih let. Zorin je zdaj ves izpremenjen. Ne misli več na vse ono, kar mu je prej grenilo življenje; vsa njegova čuvstva zadobe svetlejšo barvo: »*Zdaj mi je, kakor ko bi bilo vse srečno, vse veselo okoli mene. Srce, srce človeško, če si še tako mehko, še tako blago, kako si nazadnje vendar le samopridno! A kaj, ali nisem tudi jaz del stvarjenja; nimam li tudi jaz pravice, veseliti se enkrat življenja? — Kaj morem pomagati komu s svojim trpljenjem ali škodovati komu s srečo svojo? Kaj nisem dovolj prebil? Kaj se nisem jokal z jokajočimi, zakaj bi ne smel enkrat misliti tudi nase?*«

Naseli se v bližini Delinega bivališča. Skoraj vsak dan se shajata. Pisma, ki jih piše Zorin v tem času, so polna radostnega razpoloženja in prikazujejo njuno srečno življenje. Nenadoma pa se zgodi nekaj nepričakovanega. K Delinemu očetu pride sin njegovega najboljšega prijatelja in Delo zasubi. Dela izpove očetu svojo ljubezen do Zorina. In oče piše Zorinu pismo, v katerem ga prosi, naj se odreče svoji pravici do Dele, češ, ona je že zdavnaj »*obljubljena možu, kateri vem, da jo osreči.*« Roti ga, naj ga ne prisili, da bi moral prelomiti dano besedo. Zorin mu takoj odgovori, da pojde, čeprav mu s tem žrtvuje »*svoj mir, svojo srečo, svoje življenje!*« Toda tudi Dela mu piše: »*Ne zapusti svoje Dele! — — — Vzemi me s sabo, vedi me, kamor te je volja, križem sveta. S tabo hočem biti, sužnja tvoja biti — —*« Toda Zorin ji odgovarja: »*Prepozno! Besedo sem dal, da te ne bodem več videl, nikdar več. — — Dela, srečna bodi, pozabi me — —!*« Zorin se naglo vrne v Pariz. Dela pa zboli, blede o njem in ga kliče nazaj. Zorina prevzema spet občutje nesreče. Ves bolan tava po Parizu, a nikjer ne najde tolažbe in utehe. Čez nekaj časa pa prejme Delino pismo. Iz njega izve, da se njeno zdravje — vsaj kakor trdi zdravnik — boljša. Prosi ga, naj vsaj še enkrat pride k njej, da si podasta vsaj roko v slovo. Zorin se vda in jo obišče. Toda v pismu, ki ga piše nato svojemu prijatelju, izpoveduje, kako ponižanega se čuti, ker je prelomil dano besedo, da Dele ne bo več videl. Obenem pa šele zdaj, »*ko je slonel na njenih prsih*« spoznava, kaj pravzaprav je izgubil: »*Zdaj šele vem, ko je vse minilo, kaj sem izgubil. Zdaj šele čutim, kako srečen bi mogel biti z njo!*«

Iz Pariza odide na Bled. Dela pa med tem neprestano hira. Umirajoča ga še enkrat zagotavlja svoje ljubezni. Ko umre, čuti Zorin, da mu je »*spodmaknjeno še zadnje, radi česar je živel: »Utrgana je zadnja nit, na kateri je viselo življenje moje.*« Ves je obupan. V svojem zadnjem pismu na prijatelja namigava na samomor, ki ga namerava izvršiti; kako in kje pa se je to zgodilo, ni znano.

V čem pravzaprav temelji usodna nujnost Wertherjevega nesrečnega konca?

Zoljubljen je v dekle, ki mu je sicer prijateljsko vdana in naklonjena — morda tudi kaj več —, toda, ki je zaročena in pozneje poročena z drugim. Wertherjeva občutljiva nrav je vsa prešinjena z ljubeznijo do te deklice, do katere pa ne more. Čeprav se včasih Werther sprašuje, zakaj bi je ne mogel imeti on, si niti za trenutek ne skuša zmegliti zavesti, da je zvezana z drugim.

A mogel bi vendar poizkusiti in jo odtrgati od Alberta ter pridobiti zase! Trdi, da je njegovo življenje brez nje prazno in nesmiselno. Zakaj ne stori tega? Zakaj ne tvega?

Ob tem vprašanju pa zadenemo na osnovne črte Wertherjevega značaja, ki je tako nagnjen k čuvstvenosti in predan pasivnemu razglabljanju, da se vsa njegova akcija izživlja v čuvstvovanju samem. Niti enkrat se ne dvigne iz svojega čuvstvenega razpoloženja. In prav v tem je dana elementarna romantičnost celotnega romana, katerega vzdusje je docela prepojeno z Wertherjevim neposredno izpovedovanim doživljanjem.

Ker ne čuti v sebi pravice do Lote, ki jo vidi kot last nekoga drugega, se tudi ne spušča v boj za njo, marveč se predaja ljubezenskemu hrepenenju, ki se enkrat samkrat dejansko udeleži: v zadnjem njegovem obisku, ko jo objame in poljubi, ko začuti, da bi jo mogel privezati nase.

Tedaj razmišlja: »*Und was ist das, daß Albert dein Mann ist? Mann? Das wäre denn für diese Welt — Sünde, daß ich dich liebe, daß ich dich aus seinen Armen in die meinigen reißen möchte? Sünde? Gut, und ich strafe mich dafür.*«⁸ Torej tudi kazni, ne le beg in žrtev vidi v svojem nameravanem in izvršenem samomoru, ki je *nujna posledica njegovega vseskozi doslednega značaja*. Osrečiti hoče Loto, zato mora proč, ker je tako stanje po vsem, — kar se je zgodilo, neznosno; zmotil je mir njegovega življenja in zato se kaznuje.

*

Kje so vzroki Zorinovega propada? Ljubi dekle, ki mu ljubezen vrača. Oba uživata sladkost sanj, katerih uresničenje ni nemogoče, ampak naravnost več kot verjetno. Toda, kaj se zgodi? Na čem se razbije vsa zgradba njune bodočnosti? Na enem edinem pismu, v katerem obljubi Zorin Delinemu očetu, da jo bo zapustil in za vedno odšel. Kakšni so razlogi, ki privedejo Zorina do tega, da se odpove Deli, ki pomenja po njegovem lastnem zatrjevanju zanj vso srečo in vse življenje? Delin oče je nekoč obljubil svojemu prijatelju, da bo dal njegovemu sinu svojo hčer za ženo. Če bi moral sedaj dano besedo — katero dati sploh nikdar ni imel pravice — prelomiti, bi po njegovem pojmovanju padel nanj madež nečasti. Prepričan je pa tudi, da bo Dela z odbranim ji možem srečna: »*Moja hči je obljubljena možu, kateri vem, da jo osreči,*« pravi Zorinu. Toda to njegovo zatrjevanje ga prikazuje kot zelo neuvidevnega človeka: Dela mu je vendar izpovedala svojo ljubezen do Zorina. S kakšno pravico torej vztraja na svoji obljubi in se pri tem sklicuje še na Delino srečo!

Vsa ta vprašanja bi si moral Zorin zastaviti in si odgovoriti nanje, preden je odgovoril na pismo njenega očeta, ki mu med drugim pravi

⁸ »In kaj je to, da je Albert tvoj mož? Mož? To bi bilo za ta svet greh, da te ljubim, da bi te mogel iztrgati iz njegovega naročja v moje? Greh? Dobro, in jaz se zato kaznujem.«

tudi to: »V vaših rokah mladi mož, — — — je sreča mojega edinega otroka, mojega veselja, moje tolažbe v starih letih. V vaših rokah je mir do zdaj srečnih družin. Ali ga hočete kaliti, nas vse nesrečne storiti?« Zorin natanko vé, da ga Dela ljubi, pa vendar raje žrtvuje njo in sebe, samo da ustreže prošnji njenega očeta. Preslepe in zapeljejo ga besede: »Pomislite, da ni na svetu lepšega blagemu možu, nego pr o s t o v o l j n o, b l a g o d u š n o⁹ se odpovedati pravici svoji, ko vidi, da je drugemu na kvar.« Komu na kvar bi bilo, če bi Zorin vztrajal na svoji pravici do Dele? Njej? Gotovo ne! Njenemu očetu? Ta sam poudarja, da mu gre predvsem za njeno srečo. In ta bi bila v združenju z Zorinom gotovo večja kot v življenju z možem, ki ga ne ljubi!

Nikakor si ni mogoče Zorinove odpovedi razlagati drugače, kakor da temelji na goli »blagosti«. Zorin ustreže prošnji njemu docela neznanega človeka, ki ga prosi, naj se odpove nečemu, do česar ima po naravi stvari popolno pravico. Od te odpovedi ga ne more odvrniti niti Delino rotenje in zagotavljanje, da hoče živeti samo z njim. Njegov odgovor je: »Besedo sem dal, da te ne bom več videl, nikdar več!«

Dočim je Wertherjevo ravnanje lahko razumeti in si razlagati s čuvstvenostjo njegovega romantičnega, toda vseskozi čistega in poštenega značaja, ki v svoji tenkovestnosti noče rušiti že obstoječe zveze, je pri Zorinu stvar druga. Tu se samoposebi vsiljuje vprašanje: kakšna je moralna kvaliteta človeka, ki govori o svoji veliki ljubezni in o sreči, pa oboje zavrže iz namišljene, lažne plemenitosti, ki meri na to, češ, glejte, svoje in njeno življenje sem žrtvoval, samo da sem ustregel prošnji starega moža. »Dela, veliko sem storil tvojemu očetu,« tako ji piše, ko se poslavlja od nje. Tu preneha vprašanje romanticizma in čuvstvenosti, ampak se prične vprašanje moralne kvalitete.

*

Tako Goethe kakor Stritar apelirata na čitalce, naj sočuvstvujejo z junakom. Goethe pravi: »Ihr könnt seinem Geist und seinem Charakter eure Bewunderung und Liebe, seinem Schicksale eure Thränen nicht versagen.«¹⁰

Stritar pa daje Zorinovem pismom tole spremstvo: »Farizej in Levit bosta pač, beroč naslednje vrste, majala z glavo; usmiljenemu Samaritanu pa se morda utrne pri branju pomilovalna solza; njemu podajam v duhu roko; zanj sem pisal, on me je umel.«

In vendar; če postavim oba značaja drugega proti drugemu, je razmerje tole: Werther kot obožujoč romantik, zanosen, toda vseskozi pošten in resnično plemenit, nasproti romantičnemu Zorinu, ki iz lažne plemenitosti zavrže svojo in Delino ljubezen.

*

Goethejevemu romanu ni mogoče odrekati prepričevalne iskrenosti, notranje impulzivne sile, ki priča o pisateljskem geniju, ki je s tem svojim mladostnim zamahom udaril v razpoloženje svojega časa.

Stritarjev »Zorin« pa deluje prazno, neprepričevalno. Čutiti je, da za njim ni resnične ustvarjalne osebnosti, marveč bistrogledi estet in

⁹ Podčrtal jaz.

¹⁰ »Njegovemu duhu in značaju ne boste mogli odreči svojega občudovanja ter ljubezni in njegovi usodi ne solza.«

artist, ki je hotel iz svojega poznanja svetovnih literatur ustvarjati Slovencem izvirne romane.

*

Docela enaka pa sta si »Werther« in »Zorin« v tehničnem pogledu. Vsa oblikovna tehnika Goethejevega romana je povzeta v »Zorinu«. Oblika pisem, razglabljanja o umetnosti, različni epizodni vložki, vse najdemo v obeh romanih. Razlika je le ta, da je v »Wertherju« vse to prirodno in skladno z vso vsebino, dočim se pri Stritarju čuti neizvirnost in prisiljenost. Ta se kaže zlasti v slogu: Wertherjeva duhovita in bogata razmišljanja so podana vse drugače kot pa Zorinovo razglabljanje, ki se že približuje besedičenju.

*

Kljub vsem podobnostim, ki jih romana očitujeta, je razlika, namreč bistvena razlika, vendarle velikanska. Stritar je, prevzet po elementarni čuvstvenosti Goethejevega »Wertherja«, hotel podariti Slovencem sličen roman, zašel pa je pri tem prav v najgloblji vsebini daleč stran od svojega vzornika.

POMLAD

KRANJEC MIŠKO

Prva hiša v ulici na levo je dom Gornječevega Malega. Dom, kakor jih je mnogo v vasi izpred vojne: mogočen in prostran, vendar krit s slamo, kot bi hotel ohraniti nekaj starih navad, nekaj stare konservativnosti. Tudi majhna okna izdajajo to samoljubje in pisane stene, ki so že nekoliko okrušene.

Okoli hiše je prostran vrt, ob cesti nekoliko močvirnat, kjer pa raste zato lep gozd, teman in skrivnosten v pomladi. Ob cesti je jarek in stare vrbe, bolj na brežnem nekaj jagnjedov in akacij. Tudi sadovnjak je dalje, zasajen okusno po štajerskem načinu.

Vendar pa je vse nekam zanemarjeno. Kakor da je hotel nekdo nekoč urediti prijeten dom, ki naj bi bil v primeri z drugimi hišami v ulici celo nekoliko bahav, pa ga je nekaj prehitelo in zapustilo v vsem sled tihe resignacije.

Ta resignacija se pozna tudi na njegovem gospodarju Gornječevem Ivanu, šestdesetletnem kmetu, ki je ostal sam na tem domu. Svoje tri hčere je poženil na dobra mesta in nobena ni hotela ostati pri njem.

Tako je živel sam, v majhni resignaciji, v stari konservativnosti. V znak tega je nosil bele brguše iz domačega platna, poleti škornje, eno in isto kapo več let, že vso zakrpano. Ne morda zato, da si ne bi mogel kupiti druge, temveč, ker se ni spreminjal, ker se pri njem življenje ni premaknilo naprej.

Šestdeset let je bilo tedaj Ivanu. Vendar je bil še čil in svež; delal je, kot da bi mu bilo komaj trideset in živel sam zase, mimo vse ulice, mimo svojih hčera, ki so odšle in si razdelile zemljo po materi. Njegova je seveda ostala.

Kljub vsemu si je Ivan neke nedelje popoldne priznal:

»Star postajam —«

Pa to spoznanje naposled ni bilo posebno grenko, temveč je bilo samo kot nekaj mejnik v življenju: odslej bo sicer prav tako kot je bilo doslej, vendar brez vsakih računov. Bilo je spoznanje, da je sam, da že zdavnaj nima več žene, ne otrok; in da bo ostalo tako do konca. Ko mu je umrla žena, ni bilo to nič posebnega. No — ljudje pač umirajo, ker je tako božja volja; eden prej, drugi pozneje. Vseh dvajset let ni čutil nikake praznine po njej. Dve leti po njeni smrti so ga ženske že ženile z vdovami. Vdov je bilo dovolj, zlasti pozneje v povojnem času, celo dobrih partij. Tudi sam se je razživel in se razgledoval. Res, da je imel otroke, toda otroci sprva še niso bili dorasli in je bilo to celo razlog za ženitev. Gospodinje ni bilo pri hiši. Pozneje, ko so dekleta (tri je imel) doraščala, so se pojavljali pogosti spori. Pa se je skliceval, da je on gospodar in da lahko dela, kar hoče. Hčere je počasi omožil; najstarejšo sprva domov, ker sinu ni imel, mlajši pa v bogata mesta; eno v Prek in je zemljo, ki jo je dobila po materi, prodala. Ko pa je umrl edini brat moža najstarejše, se je preselila z možem na njegov dom.

Pa Gornječevega Malega to ni potrlo.

Naj gredo, kaj bi jih prosil. Zemljo po materi je dobila in tako je on gospodaril na svojem. Ni mu bilo posebno žal za njimi.

»Saj ne zna nobena pošteno peči kruha.« Tudi je najstarejša, ki ji je mož šel v Ameriko, doma preveč svobodno živela. »Drugod naj se vlačič«, je dejal, »ne na mojem gruntu.« In ga niso več brigale. Ni jih hodil gledat in one niso prihajale k njemu.

Zato pa je spet živel svobodno. Med tednom je bil seve kmet in je delal na zemlji v znoju in trudu, v nedeljo pa se je napravil in šel v Prek, kjer je imel obilo znancev in znank. Namesto brguš je oblekel suknene hlače, pisano srajco in klobuk, dočim je ob delavnikih nosil isto kapo že nad deset let. Po Medžimurju je popival z vdovami ves dan in se šele na večer vračal in pel po poti.

Kljub temu pa se ni oženil. Kaj ga je od tega odvrnilo, je težko reči. Kot da ne bi mogel najti primerne ženske, ali pa kot bi mu tako svobodno življenje prijalo. Da — tako živeti! Greš, kamor se ti zahoče in kadarkoli in ni nikogar, ki bi ti branil.

In tako je dočakal šestdesetega leta in je dognal prav tedaj:

»Star sem —.«

Star biti —. Pa Ivan ni mislil s tem reči, da je zdaj konec življenja, da bo zdaj ob nedeljah ostajal doma. Ne, temveč je spoznal samo, da se na njegovem domu ne bo nič spremenilo, da ostane sam. Sicer bo še hodil v Prek, vendar bo njegov dom prazen. Potem, ko umre, si naj dele hčere zemljo, dom morda prodajo in tako se bo življenje spremenilo.

Kljub temu je živel naprej svobodno, celo bolj; kot iz neke resignacije, iz spoznanja, da je star, da nima več v sebi moči in ob sebi nima nikogar, ki bi se oprl nanj.

Svojega polja pri tem ni zanemarjal, celo z večjo vnemo ga je obdeloval. Sosedovi so mu pomagali pri težjem delu, za kruh; da jim je dajal živino, ko so orali.

In tako je šlo življenje naprej in bi se bilo šele ustavilo, ko bi omagal, ko bi obležal, ne da bi mogel še prijeti za plug, za motiko, za koso.

Toda prav tedaj je prišlo nekaj vmes, kar je povsem spremenilo tok življenja.

Ivan je imel enega samega brata. Pa ta brat je bil že davno pozabljen, za Ivana ni več živel. Dvajset pet let se že nista srečavala, morda komaj vsakih pet let enkrat. Ko je njiju oče umiral, ju je obdelil; kakor so kmetje pač včasih radi obdelili otroke: najstarejšemu grunt in zemljo, mlajšemu nekaj denarja. In tako je tudi njegov brat Jože dobil nekaj v gotovini, ko je bil polnoleten in s tem postal nepotreben pri hiši. Toda ta vsota, ki jo je dobil, ni bila niti toliko, — kot je sam dejal, — da bi teden dni pil za njo. In je začel v resnici popivati. Mesec dni je sedel ves čas v krčmi, ne da bi šel domov, dokler ga niso naposled vrgli na cesto. Razbil je vrata in okna na krčmi in doma, za kar so ga zaprli nekaj časa. Ko pa je prestal zapore, je odšel v svet, ne da bi kdo vedel zanj. Pa tudi nikogar ni brigalo. Bo že kako živel, saj ni več otrok. Doma pa itak ni imel več kaj iskati. In Ivan, ki je gospodaril, ni vpraševal po njem.

Kakorkoli pa je že bilo, taisti njegov brat, ki je bil zbrisan z zemlje, odrinjen, ki ni nihče nanj mislil, prav ta človek se je nenadoma vrnil po letih, ne da bi bil kaj prej sporočil, in je pripeljal s seboj petletnega otroka. Na rami je nosil star črviv kovčeg, z levico pa je vodil fantka, ki je bil že ves truden od dolge hoje.

Joško je odložil pred pragom kovčeg, snel klobuk in si obrisal čelo z rokavom. Odprl je vrata na priklatu in pogledal v sobo. Pa ni našel nikogar. Potem je spet stopil pred duri in posadil otroka na prag.

»Sedi lepo pri miru«, mu je rekel.

Napotil se je proti hlevu. Duri so bile odprte na stežaj, nekdo je pomalem žvižgal pri živini.

»Ivan«, je pomislil Jožek. Tako je pač samo on žvižgal, prastaro pesem, po starem načinu.

Jožek je postal pred hlevom. Morda mu je bilo nekoliko neprijetno. Ozrl se je po dvorišču in po skednju. Njegove oči so bile krmežljave in pogled slab, vendarle je razločil: vse je kakor nekoč. Stara kukurinjaka, podprta od ene strani. Studenec je bil nekoč lesen, zdaj je betoniran. To je prav. Zadaj plot, raztrgan, pleten po načinu, kot ga je oče rad pletel. Na skednju je zavoženo, voda se zdaj ne more nabirati po njem. Kola so nova, samo so menda preleni, da bi jih oprali. Na hlevu ni sena več in ne v parmi. Pa saj bodo kmalu kosili, vsaj deteljo.

Naposled pa je vendarle stopil v hlev, pa se je že skoraj na pragu srečal z bratom. Mogoče je bil Ivan presenečen prvi trenutek, toda dal je bratu roko in dejal:

»Si prišel?«

»Prišel sem.«

Mogoče je bilo pri vsem nekoliko zadrege, toda na njunima obrazoma tega ni bilo opaziti, tudi ne iz glasu.

Naposled pa je bilo naravno, da se brat enkrat vrne, da pride pogledati dom. Dom je vendarle dom in je težko pozabiti nanj.

»Malo počakaj«, je dejal Ivan, »jaz takoj opravi.«

Jožek pa je stopil v hlev, da si ogleda živino.

»Kobile imaš druge«, je menil.

»Druge. — Ena mi je pred leti poginila, slepo pa sem prodal. Mislil sem, da bi imel samo krave. Pa ni. Niso tako za delo. Samo eno imam zaradi mleka. Pred tednom sem prodal tele.«

Ivan je šel, vrgele kobilam sena in medtem pripovedoval bratu, da je sam. Žena mu je že pred dolgimi leti umrla, hčere je pa poženil. V dobrem mestu so, niti pogledati ga ne pridejo. Mislile so, da jim tako da še svoje. Pa so se motile. Saj so pa po materi dobile skoraj samo boljšo zemljo. Naj živijo. Ko umre, že pridejo, da si razdele. — Zdaj pa je sam in sam dela. Sosedje mu pa pomagajo. Tako pomalem gre. Bog pomagaj, ko ni drugače.

»Ti si pa skoraj slep?« je dejal Ivan.

»Saj,« je potrdil brat. »Pred petimi leti sem še videl. Pa mi je nekaj raslo na glednem in so me silili v bolnico. Nekaj so mi rezali in mazali, tako, da zdaj skoraj ne vidim.«

Ivan je priprl vrata in se vračal za Jožkom.

»Tati, kaj ne greva dalje?« je vprašal otrok očeta.

»Kam dalje —? Tu sva doma.«

Ko je Ivan zagledal otroka, se je nasmehnil. Ta nasmeh je bil pol v začudenju, pol v lahni ironiji, pa lepo prikriti.

»Kaj je ta morda tvoj?«

»Moj«, je potrdil Jožek. »Vanči, daj stricu roko. Poglej, to je tvoj stric. — Pa nikar se ga ne boj.«

Otrok se je dvignil in dal stricu roko s strahom, ne da bi se ozrl po njem.

»Lej ga«, je zbedel Ivan v šali. »Saj boš imel kmalu pomoč. — Pa pozno si ga dobil, pozno.«

»Bog pomagaj —. Za pokoro mi je. Kaj pač hočem.«

»Kje pa je žena? Saj si menda poročen?«

»Od nje je, od žene«, je brat pritrdil. »Tam je ostala.« Jožko ni rad govoril o tem, pa Ivan zaenkrat ni dalje spraševal. Ko pa je zagledal kovčeg pred pragom, se je ustavil in pogledal brata.

»Kaj pa je to?«

»Najine stvari. Obleka —.«

»Kaj sta prišla z vsem?«

»Z vsem —.«

»Pa menda ne, da bi tu ostala?«

»Kam pa naj greva«, je dejal Jožek. »Od hiše do hiše? po beračenju?!« Ivan dalje ni spraševal.

*

Prav za prav se ni nič zgodilo. Vrne se brat z otrokom, ker ne more živeti v svetu. Vrne se k bratu, ki ima hišo, polje in je še sam. Polja ima, da bi lahko šest ljudi živelo na njem. Ivana pa je vendarle to zmedlo. In kakor se mu je prej zdelo, da je sam, da ni nikogar pri hiši, ki bi kdaj vsaj spregovoril, tako je bilo zdaj nenadoma preveč ljudi okoli njega. Kakor bi zaslutili, da postaja star, vračajo se in bodo čakali na njegovo smrt.

»Še molili bodo, da bi skoraj umrl.«

Če si je Ivan kdaj priznal, da je star, ni bilo to nič drugega, kakor spoznanje, da sam ostane, da bo živel svoji zemlji. In če se je vrnil brat, bo vsaj delal. Močan je in še mlad skoraj, dasi slabo vidi. Delal bo pa vendarle. Do zemlje pa tako nima nikakih pravic. Izplačan je, izbrisan z nje. Gospodar ne more biti, samo hlapec. Da, hlapec je lahko. Saj ga ni on — Ivan — obdeljeval. Starši so tako sklenili. Tudi ni bilo treba vse zapiti. Pa to je naposled njegova zadeva, če se mu je tako zdelo.

Kljub temu pa ni bilo vse tako enostavno. Morda je bilo krivo to, da se je Ivan srečal z majhnim koščkom sveta, ki je že docela pozabil nanj.

Kakorkoli si je dokazoval vso enostavnost, pomiriti se ni mogel. Pozabil je na spoznanje zadnjih časov, pozabil na priznanje, da je star. Ne — nikakor ni bil star za življenje. Še dovolj mlad —.

Saj ni mislil odganjati brata. In ta je delal, bil je hlapec, človek brez pravic, brez priznanja. Prav je prišel Ivanu, saj rabi težaka. In domač človek je vedno dober težak, in delati je Jožko znal.

Pa vendarle nekaj ni bilo v redu.

Ivan se je ozrl po otroku —.

Da — ta otrok — —.

Ta otrok je bil, kakor so drugi otroci, nič posebnega ni bilo na njem, morda nekoliko nadarjenejši in to kljub temu, da je oče zaostajal za povprečnimi ljudmi. Toda tudi ta nadarjenost ni bila nič izrednega. Njegov obraz ni bil nič izrednega, celo nekoliko grd. V očeh pa ni bilo nikake nežnosti in zasanjanosti, razen, da so bile izredno živahne. Tudi njegovo vedenje je bilo živahno in kakor se je vživel v nov svet, je bil ta svet njegov. Ta svet je bil sicer drugačen od prejšnjega, vendar se je zdelo, da je že od rojstva v njem. Lahko je hodil ves dan po Kolniku, šel k sosedovim otrokom. Zanj se ni nihče brigal. Kadar je bil lačen, se je vrnil. In nikdar ga ni nihče pogladil po glavi.

Jožko pa je delal.

Saj je nekoč vendar živel na tej zemlji. Poznal jo je, kot bi bila njegova. Naposled ni bil razvajen. Z delom si je služil kruha vse življenje.

»Kaj si bil v samostanu?« ga je vprašal nekoč brat.

»V samostanu. Skoraj dvajset let. Hlapec sem bil, pri konjih. Tudi na polju sem delal. Hudo ni bilo, ne morem reči. Jesti so nam nune dajale dovolj. Služil nisem mnogo, pa sem si vendarle nekaj spravil.«

»Čemu si pa šel ven?«

»Vrag vedi. Ženska me je zmešala. Otrok je bil in sem moral k njej. Živela sva skromno. Dve leti je bila dobra, potem se je pa zmešala —.«

Ivan je rad poslušal to zgodbo o bratovi ženi in se je vedno smejal z nekimi zadovoljstvom. Zato je večkrat napeljal razgovor na to stvar in ga končal vedno z neko ironijo, z nasmehom na brata.

»In je ušla?«

»Ušla? Kaj še! Z drugimi je hodila.«

»Za denar. Kruh je služila«, je razjasnil Ivan.

»Vrag z njo! Kruha res nismo imeli. Naj bo. Tudi tako je prav. Leto dni je zdaj nazadnje ni bilo doma. Pisala mi je odnekod, da se kmalu vrne. Vzel sem otroka in pustil njeno mater. In tako sva šla —.«

»Naravnost k meni —.«

Jožko ni odgovoril. Samo zmignil je z rameni.

Ti razgovori so se redno ponavljali, kadar je bil Ivan razpoložen. In potem se je ta zadovoljno na glas smejal. Da, — taka zgodba ni karkoli in je ne doživiš kadarkoli.

Jožko je pač delal in ga to niti malo ni razburjalo. Držal se je doma, kakor bi h grudi prirasel.

»In kdaj misliš nazaj?« je spraševal Ivan.

»Kam?«

»K njej, k ženi.«

To vprašanje je bilo vedno zadnje, ki pa Jožko nanj ni odgovoril.

»Kaj bom pa pri njej. Da jo bom hranil? Še bog, da je ušla. Naj živi, kakor se ji zdi, da ne dela nadloge.«

»Pa jo misliš kdaj sem povabiti?«

Pri tem vprašanju se je Jožko vedno dvignil in šel.

Naposled ni bilo ničesar med njima, kar bi ju sprlo, da bi se prepirala in kregala. Nasprotno, stala sta drug ob drugem v prijetnem miru, vendar z eno samo majhno razliko: eden gospodar, drugi hlapec. Stal je gospodar, šestdesetleten kmet, ki si je malo prej priznal, da je star, stal je zdaj visokovzravnian in čutil, da je tisto priznanje slabost; saj je še vendar močan, ima v sebi življenje. In ponosen je, da ima ob sebi hlapca, ki se lahko z njim ponorčuje, kadar se mu zahoče. Ta hlapec je tih, ker je kruh z njegove mize.

Ta hlapec je petnajst let mlajši od njega, ne samo na pol slep, tamveč tudi zgaran in zmučen. Hlapec, ki je vse svoje življenje preživel v hlevu, bolan, uničen; ki ne tarna, ki je ponižen. Samo ena misel ga še drži in ga žene, da ne omaga. Hlapec —; ki je samo nekoč bil človek, takrat, ko je sedel ves mesec v gostilni, ko je čutil svojo moč, ko je postal en sam hip kakor bog, dokler ga niso vrgli na cesto. Pa takrat ni tarnal, napotil se je v svet in morda prisegel, da se ne bo nikoli vračal po isti poti. Zdaj pa je hlapec, hlapec svojemu bratu. Bratu? Ne; bratstvo preneha nekje pred dvajsetimi leti, potem so samo ljudje, tujci. Ta hlapec je zdaj zvesto poslušal svojega gospodarja.

In vendar nosi ta hlapec v sebi košček sveta, ki nihče ne more do njega. Spomin? Ne, to ni spomin, življenje — življenje —.

Po cestah se podi njegov otrok, pretepa z drugimi, ki mu očitajo, da je pankrt.

Samo nekoč je prišel ta otrok k očetu in jokal.

»Kaj tuliš?«

»Kaj mi vse govorijo —.«

»Kaj?«

»Da sem pankrt —«

Toda oče ga ni pobožal, temveč pretepel in nagnal.

»Drugič se brani —.«

In Vanči je razumel. Od tedaj ni več prihajal tožit očetu. Z nohti se lahko braniš, na kolniku je polno kamenja. Močnejšemu se izogniti, slabejše potlačiti.

Potem se prihajale sosede.

Naj vendar pazijo na smrkavca in ga zaprejo v sobo, da ne bo delal škode.

»Našemu je vrgel kamen skoraj v oko; v čelo ga je zadel, da je ves krvav.«

»Si ga res ti?« je vprašal Ivan.

»Sem. Če mi pa pravi, da sem cigan.«

Ivan ga pa ni prijel za uho, kakor je prej rad storil, temveč se je zasmejal na glas:

»Fest dečko si!«

Pomlad je prinesla obilo dela. Ivan se ni mogel pritoževati nad Jožkom. Dobrega težaka je dobil z njim. Tudi sam je pričel z večjo skrbjo delati in z večjim veseljem. Zjutraj sta zgodaj vstajala in odhajala na

polje. Kobilu je Joško prej nakrmil, dočim je kravi vrgel samo toliko, da ne bo mukala, dokler ne vstane otrok, da jo bo pasel.

Krava je bila v otrokovi oskrbi.

»Kravo menda že lahko pase,« je dejal stric pred tednom in mu jo spustil na vrt. »Ničesar ti ne stori, ni se je treba bati.«

In otrok je pasel. Vse to je bilo zanj nekaj novega in zanimivega; svobodno sme živeti, pasti kravo, kar ni majhna stvar in še poje lahko pri vsem tem. Tam dalje po vrtovih pasejo drugi otroci in kričijo in pojejo. Pogovarjajo se glasno, se spro in čez plot leti kamenje.

Tako je bil Vanči često sam doma, ko sta oče in stric odšla delat. On je še spal tačas.

Ko se je zjutraj zbudil, je bil zunaj že dan. Dvignil se je v kotu, kjer je spal in pogledal po sobi. Solnčni žarki so prodirali skozi okno, na mizi je sedel maček in godel, sicer pa ni bilo nikogar.

»Očee!« je klical Vanči. Ko pa se mu ni nihče oglasil, je vstal, si oblekel hlače, ki jih je imel na peči, šel do mize in splezal na klop. Na mizi ga je čakal mlečen močnik, pokrit, da ga ne bi maček snedel. Nekoliko ga je nalil mačku v skodelico. Ko se je najedel, se je pokrnil s kapo in šel do duri. Pa so bile zaprte. Zato si je odprl okno in padel ven. Stric mu je povedal, da mora skozi okno, da bodo duri zaprte, da ne bi cigani prišli. Šel je skozi pojetu na gnoj in opravil potrebo. Pri tem je opazoval sonce, ki se je že dvignilo nad drevje. Poslušal je ptičje petje in kričanje vrabcev na jagnjedih. Po dolgem opazovanju je našel med vejami gnezdo iz sena; mladi so obupno klicali. Pred dnevi je zaprosil strica, naj ga porine do vej, da bi prišel do gnezda. Pa stric ni hotel.

»Previsoko je zate.«

Vsako jutro je premišljal, kako bi prišel do vrabcev; naposled pa je le spoznal, da ne more. Šel je in odprl vrata na hlevu kuram in racam in šel med njimi pred hišo in jim postavil s krnico hrano na sredo dvorišča. Potem se je spomnil na kravo, ki je lačna mukala. Duri v hlev so bile odprte. Šel je in odvezal kravo in jo gnal na vrt na pašo. Ovil ji je vrv okoli rogov in jo spustil. Šel je po rosni travi in gledal po vrtu kakor gospodar. Krava je bila lačna in se je pasla. Zato se ni veliko brigal zanjo, temveč se je izgubil v gozd, da bi pogledal, kaj delajo mladi kosi.

Stric mu je povedal, da so to kosi. Pristavil pa je, da kosov ne sme vzeti, ker so to božje ptičice. Zategadelj mu je to delalo velike preglavice. Srake na priliko, ki so bile visoko na hrastu, lahko vzameš, prav tako golobe, ki jih je zapazil na jesenu. Toda, zakaj prav kosov ne?

Morda je to stric kar tako rekel, ker ni hotel, da bi on, Vanči, vzel kose, ki so tako lepo v grmu na tleh. Prav kosov ne, ki edino more do njih. Kako pa naj vzame vrabce, srake ali golobe, ki so visoko in ne more do njih.

Sedel je v travo poleg gnezda in si položil mlade v kapo. Ogledoval jih je z zanimanjem, ko so že tako veliki. Pa kaj, ko jih je moral položiti spet nazaj v gnezdo. Dvignil se je in šel potrt dalje po gozdu. Poizkusil je plezati na jesen do golobov. Gnezdo ni bilo visoko. S kamnom bi ga dosegel. Pa kakorkoli je poizkušal, do vej je bilo previsoko in deblo predebelo. Ko bi vsaj prišel do prvih vej, od tam bi že lahko plezal.

Pa tudi odtod je moral iti brez uspeha. Zato si je poiskal v grmu ravno palico in jo odrezal. S to palico se je napotil do sosedovega vrta, kjer je

pasel Jožek. Jožek je bil večji od Vančija in je hodil že drugo leto v šolo. Fant je pel kričaje. Nato pa se je spomnil in klical mater.

»Maatii!«

Vančija je prišlo in mu je odgovoril:

»Kobile so vam v blati —.«

To je onega razsrdilo.

Ko sta se nekaj časa prepirala radi tega, je Vanči vprašal, če bi imel tako palico. Da si lahko sam vreže lepšo, če hoče, je dejal. — Kje? — Tu v njihovem logu — Le naj poizkusi. Potem ga je vprašal, če ve za kose.

»Vem, kje so —.«

»Ne veš.«

Tako sta se še prepirala za golobe in srake. Potem pa je Jožek dejal, da on ve za hupčake. — Kje so, je vprašal Vanči. Da ne pove, je dejal oni, razen če mu Vanči pove, kje so kosi in golobi.

Pa sta se nenadoma pričela psovati.

»Jaz pa vem, kaj je tvoja mati,« je povedal Jožek.

»Kako veš?«

»Naša mati so rekli, da je v kupleraju. Vidva z očetom pa sta se sem priklatila, da bi stric pustili hišo vama. Tam nista imela kaj jesti. Tvoja mati je vlačuga in hodi z drugimi. Stric pa so dejali, da prav nič ne dajo vama. In tudi ne bosta dolgo tu, so dejali. Da vaju odženejo, odkoder sta prišla.«

Vanči je nekaj časa premišljal. Saj je že marsikaj slišal iz razgovora med očetom in stricem. Kljub temu je dejal:

»Ti drek veš.«

»Drek, ja! Če so pa naša mati pravili. Njim so pa povedali stric. Ne boš dolgo tu, ne!«

»Bom.«

»Ne boš.«

Potem sta se sprijela. Vanči je bil pač mlajši in slabotnejši. Jožek ga je položil na tla; pokleknil nanj in ga tepel s toporiščem. Vanči je kričal, potem se pa nenadoma osvobodil in tekel s psovkami. Pa Jožek ga je dohiteval. Vanči se je spomnil, da ima v žepu kamenje. Že za plotom je vzal enega, ko je bil že oni tik ob njem in zagnal kamen.

Zadel je Jožeka v čelo, da se je sesedel.

»Jezus!« je kričal oni obupno.

Vanči se je prestrašil. Stekel je v gozd in se skril za grm. Tam je našel kravo in ji pričel nekaj pripovedovati. Medtem pa je poslušal babje kričanje ob Jožku. Od vseh strani so se zbirale babe, spraševale na glas, kaj se je zgodilo. Da mu je ta pritepenec kamen zalučil v glavo. Ni zastoj, da ga je vlačuga rodila.

Ko sta se oče in stric vrnila, ga je oče pretepel, da je bil ves rdeč. Stric ga je pa branil in se smejal zadovoljno, ko je zvedel, kaj je bilo.

»Ne pusti se drugim, nikar se ne daj!«

Vanči je hodil nekaj časa potrta, ko pa je videl, da Jožek že hodi, dasi zelo obvezan, se več ni bal. Oni mu je sicer zagrozil s palico, Vanči pa mu je pokazal kamen, ki ga je imel v žepu. O, dobro je, če znaš s kamnom zadeti!

V nedeljo popoldne, že v poletju, je prišla Ivanova najstarejša hči Ana, ko se je vračala od večernic. Hotela je govoriti z očetom radi strica.

ki se je vrnil, pa še z otrokom. Govorila je kričaje in se obregnila ob Jožka.

»Kaj pa vi, stric?« ga je vprašala. »Kaj vas je prignalo?!«

»Hm,« je ta pogodrnjal. »Nisem imel kam iti. Poginiti pa ne morem.«

»Poglejte,« je govorila splošno. »Kako na lepem se je vrnil. Pa menda ne za vedno?«

Jožko ni odgovoril. Šel je in si odvezal kravo, da bi jo gnal na pašo. Klical je otroka, da bi šel z njim. Pa tega ni bilo od nikoder.

Ona pa je šla in si odrezala kos mesa iz čebra, odrezala tudi kos kruha, sedla za mizo in jedla, ne da bi prenehala pripovedovati očetu novic.

»Kaj pa ga je prineslo,« je bruhnila proti očetu nejevoljno.

Očetu je bilo nekoliko neprijetno in ni vedel, kaj bi odgovoril. Morda je bila prav ta bojazen tisto, kar ga je ves čas vznemirjalo, bojazen pred hčerami. Ne, saj ni nikoli pokazal te bojazni, pa ga je vendar spremljala vsa leta. Ko so bile pri njem, so ga napadale radi ženitve.

»Že spet se ženite!« so kričale. »Tak star norec, pa nima pameti. Kar priženite kakšno na grunt, vaju oba odtiramo! Samo priženite kakšno vlačugo! Tak star dedec, pa se še goni! — Molili bi rajši, molili!«

Ta pesem se je vlekla vsa leta, ko so bile še pri njem in tudi pozneje, ko so bile že poročene. To je bila tista pesem, ki jo je moral poslušati vsako nedeljo, ko se je vrnil odkod. Morda se prav radi tega ni poročil. Ne, da bi se otresel kričanja, ampak ker so bili to njegovi otroci. In ko je bil že v letih, so ti očitki ponehaval. Grunt ni bil v nevarnosti.«

Jožko pa je prinesel dovolj vzrokov za nova očitanja in Ivan je vedel, da neke nedelje izbruhne na novo.

»In kdaj odide?« je vprašala hči. »Kaj je dejal?«

»Kaj je dejal?« je skomizgnil oče. »Dejal je, da ne bo dolgo. Saj mi-slim, da ne bo!«

»Saj pa ima ženo!«

»Ženo!« je vzkliknil oče. »Seveda ima, ampak kakšna žena pa je to! Bolj zaradi otroka je prišel, da ne bi stradal in se slabemu privajal. Kaj ga naj odženem? — Že odide, ko se mu bo zdelo.«

»Lahko bi mu povedali, naj gre. — Saj ga poznam, zvedel je, da nas ni doma, pa je prišel, da bi se vsedel na grunt. Čakal bo, da umrete in mu kaj pustite.«

»Kaj bi čakal; ničesar nima čakati.«

»Ne, ne! Nazadnje vas lepo pregovori, da mu pustite dom!«

»Saj še ne mislim crkniti!« se je razvnel oče. »Komaj čakate, da bi poginil. Pa še ne bo tako kmalu, še nisem tako star.«

»Zato pa,« je ugovarjala hči. »Medtem pa se lahko še vse spremeni.«

To se je ponavljalo od tedaj vsako nedeljo. Hčere so prihajale spet k njemu in bile sila zgovorne.

»Kam naj ga pa poženem, pa še z otrokom!« se je izgovarjal.

Naposled pa mu je bilo le preveč in je vzrojil:

»Vlačuge! Čemu prihajate! Nisem vas klical. Pošteno sem vas obdelil, kar vam je šlo. Kaj pa še hočete?! Dozdaj vas ni bilo, zdaj pa ste se me spomnile. Kadar crknem, vam tako vse zapustim, ničesar ne odnesem s seboj.«

Potem se je otresel hčera, vsaj za nekaj časa in ga ni nihče obiskoval.

Življenje je šlo naprej. Jožko se ni hotel ganiti in je ostal z otrokom pri bratu. Pa brat ga tudi ni več silil. Saj pa je delal zvesto, kolikor je

mogel. Vid mu je sicer slabel, vendar je delal, ker je bil vajen. Z neko strastjo celo, z zavestjo, da se je treba obdržati na površju, plavati, plavati proti bregu.

Ivan se je medtem spremenil. Ni več spraševal brata, kdaj pojde. Zdelo se je, da je prav tako in da je Jožko bil vedno na tej zemlji, da je celo kos vsega tega, ki nujno spada zraven. Tista razdalja med njima sicer ni splahnela, še vedno je bil eden gospodar, drugi hlapec; še vedno je govoril gospodar do svojega hlapca:

»Na, kje je tvoja žena?«

»Vrag z njo. Ne briga me. Naj hodi, koder hoče.«

»In naj te nekega dne obišče?«

Jožko na to ni odgovoril, temveč je šel, da bi se izognil vpraševanju.

In žena, ki je Ivan včasih spraševal v šali po njej, je naslednjo pomlad v resnici prišla. Prišla je nenadoma, ko je ni nihče pričakoval. Prišla je mestno oblečena in s klobukom na glavi. Bila je še mlada in čedna ženska.

Naposled je našla k Malemu.

Ko se je razgledovala po dvorišču, je zapazila na vrtu svojega otroka. Stal je tam z dvema drugim fantkoma in so metali kamenje na sosedovo in kričali. Nekdo je moral tam biti, in je odgovarjal.

Šla je do plota in poklicala Vančija.

»Vančii!«

Šele čez čas se je otrok ozrl, pa se ni ganil. Mati je šla proti njemu in se je smehljala.

»Oče in stric sta v hiši,« ji je otrok povedal.

Ko pa je ženska hotela na vsak način k njemu, so vsi trije pobegnili v gozd in tam izza grmovja gledali za njo.

»To je tvoja mati,« je dejal eden.

»Kakšna mati,« je oporekal Vanči. »Moja mati je vlačuga.«

Ta ženska pa vendarle ni mogla biti kaj takega. Saj se je še spominjal nekoliko svoje matere. Kje pa bi bila ona tako oblečena. To je vendar gospa.

Kljub temu se je naposled vrnil domov. Kdo ve, morda bi pa le bila njegova mati.

Tujka je sedela za mizo in jokala. Stric je kadil pri peči. Pripovedoval je in se smejal z visokim glasom, kakor vedno. Na drugi strani za mizo je sedel oče in podpiral glavo z rokama, ne da bi kaj rekel.

Ko je ženska opazila otroka, je planila pokoncu.

»Viš, Vanči,« je dejal stric, »tvoja mati je prišla.«

Mati je stopila k Vančiju, ga hotela objeti in dvigniti k sebi. On pa se je umaknil, splezal mimo strica v kot in se tako zavaroval pred njo.

»Pojdi k meni, Vanči,« ga je vabila. »Jaz sem tvoja mati.«

»Kakšna mati, je dejal. »Vi ste gospa, moja mati pa je vlačuga.«

»Kaj!« je planila ženska. »Kaj je tvoja mati?«

»Vlačuga.«

»Kdo ti je pa to rekel?«

»Oče, pa stric; sploh vsi to vedo. Jožek ve tudi. Vedno mi je rekel, da pojdem nazaj k njej. Jaz pa nočem. Oče jo vedno kolne in stric pravi, da so take ženske malopridne, ker se prodajajo okoli.«

»Kaj delajo?«

»Prodajajo se.«

(Nadaljevanje prihodnjič.)

KNJIŽNA POROČILA

Miško Kranjec: »Težaki«. — (Izdala in založila »Tiskovna zadruga« v Ljubljani, kot prvo knjigo zbirke »Slovenske poti«, ki jih urejuje Juš Kozak. — Natisnila Delniška tiskarna v Ljubljani. — 1932.)

Iz novel in črtic, ki jih je Miško Kranjec doslej priobčeval najprej v »Modri ptici« in pozneje v »Domu in svetu« ter v »Ljubljanskem Zvonu«, je bilo lahko spoznati, da je ne le osebno, ampak tudi pisateljsko zelo ukoreninjen v domači prekmurski krajin. Ta njegova stilna in motivna navezanost se kaže zlasti v podčrtavanju vseh tistih posebnosti, ki najizraziteje prikazujejo svojski značaj Prekmurja, prekmurskih ljudi in njihovega življenja. Ker je Kranjec poleg tega zelo nagnjen k širokemu popisovanju, postajajo njegove novele in črtice tako bolj slike, v katerih prevladuje vzdušje celotne pokrajine in tip tam živečega človeka nad vsebinskim dogajanjem samim.

Te značilnosti Kranjčevega pisateljskega oblikovanja se javljajo tudi v prvem njegovem obširnejšem tekstu, v »Težakih«.

Pisatelj je tu razprostrl široko, neomejeno ravnino, ki s svojo enakomerno, skoraj otožno enoličnostjo ustvarja čisto svojevrstno razpoloženje. Kakor da se nobena misel ne more utrgati od zemlje, tako se zdi vse priklenjeno na mirno počivajočo ravnino. Ljudje v tej povesti so prikazani kot vdani, bolj sanjavi in vase zaprti, kakor živahni. Sprva ni v njih opaziti nikakih vzmeti, ki bi jih mogle razvneti in razburkati. Vendar pa nikoli nisi gotov, če se za to vnanjo mirnostjo ne skrivajo tajni tokovi skritega notranjega življenja, ki utegne zdaj pa zdaj docela nenadejano bruhniti na dan. Ti ljudje so težaki; ljudje brez lastnega doma, ki za streho in kruh obdelujejo širna grofovskara posestva in prenašajo enako mirno in vdano naklonjenost kakor nenaklonjenost vsakokratnega graščinskega oskrbnika. Njihovo stremljenje gre za tem, da si postavijo lastne domove. Ko to dosežejo in si zgrade skromne hišice, že prično misliti na kak košček svojega polja ali na zgradbo gospodarskega poslopja. Tako žive v neprestanem, vztrajnem grajenju svoje bodočnosti, tihi in žilavi, tako da se zdi, da so opustili vsako misel na daljni svet, ki leži onkraj te ravnine. Ni jim dano spustiti se v široko življenje in le redki so, ki se utrgajo in odidejo iskat negotove usode.

Te ljudi je orisal Kranjec v svoji povesti. Podal je dragoceno podobo prekmurskega težaka v vsem njegovem življenjskem problemu: postavljen je na kos zemlje, ki se je oklepa in na kateri si hoče zgraditi svoje lastno življenje. Pisatelj je orisal raznotere slike težaškega življenja in jih skušal povezati v strnjeno celoto. Zdi se mi, da je nameraval podati kolektivno sliko težakov. Vendar pa posamezniki (z izjemo kovača in morda Jančija) ne žive kot svojski značaji, marveč so orisani le vtoliko, da jih moremo med seboj razlikovati. Ločijo jih le vnanje označbe, iz katerih ni mogoče izluščiti celotnih postav. Seveda bi ta kolektivna slika zaživela vse drugače, če bi Kranjec ostro opredelil vsako posamezno osebo. Tako pa je pokazal le tip, ki se zrcali v več medsebojno si skoraj enakih likih. To je vsekakor hiba njegovih »Težakov«, ki močno zabriše plastičnost, s katero naj bi bilo prikazano težaško življenje.

O srednja zgodba povesti naj bi bila v nekako nasprotje temu kolektivu, ker temelji na individualističnih osnovah. Vendar pa pisatelj tega nasprotja ni izpeljal, marveč se je izgubil v ljubezenski zgodbi, ki ga je zapeljala v docela druge psihološke zapletke.

Karči, graščinski oskrbnik, je nekoč iz maščevanja radi davnega dogodka, nasilno »pohodil mladost« osemnajstletni Nuši in »jo dal tudi drugim«. Toda radi tega čina ga je misel na Nušo neprestano preganjala. Čez leta se je vrnil kot oskrbnik na marof, kjer je bila ona težakinja. Hotel jo je pridobiti zase, našel pa je deklè, gospodinjo in težakinjo, ki ni bila niti malo več podobna prejšnji Nuši. Toda Karči je kmalu za-

čutil, »da je Nuša vendar tista, mimo katere ne more; ki jo bo moral razbiti, ali pa bo sam obležal razbit«. In po štirih letih bivanja pod isto streho spozna, »da bo Nuša ostala in da se bo prelomil nekje on sam«. Vè namreč, »da si ne bo upal stopiti k njej, da bi ji položil roko okoli vratu. Ostala bo zanj nedosegljiva«. Tako se tudi resnično zgodi; Karči bi se moral na graščini zagovarjati radi nekih nepravilnosti, ki jih je izvršil v korist težakom ali pa bi moral oditi v svet in si naprej graditi bodočnost. On hoče ostati in poročiti Nušo; ta pa se mu odpove in ostane na marofu kot težakinja. Karči pa odpotuje.

Pisatelj je zastavil oba značaja takoj spočetka prekomplicirano, tako da ni mogel pozneje več obvladati logičnega razpletka, marveč se je poslužil dokaj preprostega sredstva: vozal je umetno presekal. Nuša Karčija ves čas ljubi, a se mu odpove, ne, ker je nekoč »pohodil njeno mladost« in »jo dal tudi drugim«, marveč zato, ker noče, da bi njegova pot ostala radi nje prikrajšana: »Ti moraš naprej, za svojimi mislimi in se ne smeš ustavljati ob malenkostih. Ti moraš biti, kar želiš in čeprav tedaj ne boš — moj.« Ta njena utemeljitev se mi zdi psihološko neverjetna in zamagljuje Nušin značaj. Tudi Karči je podan precej motno. Manjka mu določnih, jasnih potez. Vsa njuna zgodba trpi tako na problematičnih premisah in ni dovedena v nujno izsiljen zaključek.

Slog v povesti je pester in bogat. Kranjec zelo rad porablja prekmurske lokalne izraze, pa tudi prekmurski besedni red. Toda prav v tem in pa v slovnici mu večkrat zelo spodrsne.

Širok pogled na življenje in spretnost oblikovanja potrjujeta Kranjčev pisateljski talent tudi v tej povesti, ki je — dasi neizdelana — vendar prvi vidnejši kamen ob njegovi pisateljski poti.

Izdajateljica je knjigo opremila skromno in neizvirno.

Janez Lenček.

GLEDALIŠKA POROČILA

Ljubljanska drama.

M. Milošević: Jubilej. Komedija v treh dejanjih. Poslovenil Pavel Golia.

Tudi višji carinski kontrolor Aleksej Petrovič, vzor uradniške poštenosti in vestnosti, je moral občutiti trdo pest splošne gospodarske krize. Na stara leta si je bil zgradil streho nad glavo in sedaj nenadoma ne more poravnati svojih obveznosti. Na tem je, da izgubi s tolikšnim trdom priborjeni kotichek. Seže po samokresu — komedija gre skozi solze —, v poslednjem trenutku pa ga reši domislica njegovega sosedu Danila, praktičnega finančnika, čigar nos zavoha sleherno možnost zaslužka. Rešilna bilka je — prireditev jubileja k dvaintridesetletnici Aleksejevega nesebičnega uradovanja. Danilo ustanovi ožji in širši pripravljalni odbor, vse poteka kakor po dobro namazanem kolesju in bi se tudi prav srečno izteklo, da se ob koncu tankovestnemu Alekseju vsa ta komedija z jubilejem ne upre. Avtor zaplava iz duha komedije v psihološke vode in skali tako enotnost celote. Tudi Nušičeva senca tiči nekje v ozadju. Pač pa je problem aktualen in posamezne scene duhovito in spretno napisane.

Šestova prireditev je bila izredno učinkovita. Že prve scene so pritegnile pozornost občinstva nase in napetost ni popustila prav do konca. Dejanje se je smotrno stopnjevalo, živahnost postopoma naraščala.

Gregorin je postavil v Alekseju Petroviču veren primer ginljivo vestnega državnega uradnika. Odprl je vse registre naivne poštenosti, le preobrat ob koncu je bil preveč presenetljiv. V njegovih duševnih krizah ga je kot njegova žena diskretno in prepričevalno spremljala *P. Juvanova*. Njuno hčerko Jeleno je z živahnostjo podajala

Slavčeva. Imeniten tip praktičnega, po srcu ne slabega, vendar povsod za dobičkom hlepečega človeka je ustvaril v Danilu *Cesar*. Njegovo ženo Andžo je igrala *Gabrijelčičeva* naravno in z dobro karakterizacijo. Skupno sta postavila na oder pristen srbski par. Simpatičen je bil *Železnikov* mladi Prelič. Vrsto dobro tipiziranih ljudi iz življenja so postavili: *Potokar* v upokojenem podpolkovniku, *Jerma*n v carinskem svetniku, *Lipah* v upokojenem arhivarju, *Daneš* v referentu, *Kralj* v upravniku osnovne šole, *Skrbinšek* v mesarju, *Plut* v kontrolorju Alimpiću. *Drenovec* se je kot načelnik v ministrstvu predstavil v novi, učinkoviti maski. Manjše vloge so dobro rešili *Sancin*, *Bratina*, *Kukčeva*, *Juvanc* in *Pianecki*.

Predstava je zaradi dobre uprizoritve dosegla pri občinstvu širok odziv.

Vladimir Bartol.

R A Z N O

ALI VESTE

da g. Mussolini proti navadi diktatorjev pazno zasleduje razvoj kulture in literature in je zadnjič velem prepovedati izdajo romana »Vrednost življenja«, ki ga je napisal ruski emigrant Nemirovič-Dančenko, češ da je slab, ker daje pobudo za samomor. Po navadi se s tako literaturo bavijo zlasti nasprotniki diktatur in bi bilo dovoljenje za izid vsekakor v interesu g. Mussolinija, da se na pesniški in čisto nediktatorski način iznebi nasprotnikov.

da je v splošni krizi na Angleškem vendarle napredovala ena panoga trgovine, namreč prodajanje sv. pisma. Ljudje so lani pokupili na Angleškem čez 3 milijone izvodov.

da je kot vsi veliki možje — predvsem veliki Francozi seveda — tudi rajni francoski vojni minister Maginot izustil svojo najbolj pametno in najbolj pomembno besedo: Dejal je: »Nobene napake ni več, ki bi jo mogli Francozi še zagrešiti.«

da je »Berliner Tagblatt« za Goethejevo proslavo razpisal med znamenitimi nemškimi slovstvenimi ljudmi anketo o tem, kateri verz iz Goetheja komu najbolj ugaja. Izmed nešteti odgovorov je žel posebno priznanje odgovor prof. Kiepenberga, lastnika založbe Insel v Leipzigu, ki je kot najlepšo misel v Goethejevem delu označil verz:

Schlagt ihn tot, den Hund,
er ist ein Rezensent.

(Ubijte psa, to je kritik.) Seveda tega odgovora zaradi bližnjih proslav niso mogli objaviti in nagraditi.

da bodo v Rimu na Monte Pincio spomladi po pobudi pisatelja Francesca Saporija osnovali leteče knjižnice na vozičkih, ki bodo sprehajalcem in posedalcem po ondotnih nasadih brezplačno na razpolago.

da je v Londonu izšel angleški prevod romana »Des Kaisers Kulis« (Cesarjevi kuli) sp. Teodor Plivier — roman o uporuh nemških mornarjev. To je dvanajsta prestava tega romana. Izdala ga je založba Faber & Faber v Londonu in je bila knjiga prvi teden docela razprodana.

da je najbolj bran sedanji grški pesnik Kostis Palamas, ki je zadnji čas izdal novo zbirko pesmi: Ta dekatetrastiha (14-vrstičniki) in je z njo zelo razočaral vse svoje številne prijatelje, ker je knjiga pisana v nerazumljivem jeziku (mešanica staro-novo- in palamas-grščine). Nad tem dejstvom so zlasti razburjeni profesorji klasičnih jezikov.

da je...

Nabral Mirko Javornik.

Samo še do 15. aprila

je čas, da si pridobite eno izmed

velikonočnih nagrad

Ali ste opazili, da smo razpisali v zadnji številki posebne velikonočne nagrade, za pridobivanje novih naročnikov? Oglejte si jih in poizkusite svojo srečo. Nagrade so zelo bogate. Samo do 15. aprila je še čas.

ZALOŽBA MODRA PTICA V LJUBLJANI

V VELJAVI SO ŠE IN OSTANEJO DO PREKLICA: »KNJIŽNE NAGRADE«, KI SO RAZPISANE NA ZADNJI STRANI 4. ŠTEV. »MODRE PTICE«. OGLEJTE SI JIH! TUDI TEJ ŠTEVILKI PRILAGAMO POSEBNE »NAROČILNICE« ZA PRIDOBIVANJE NOVIH NAROČNIKOV.

Opozorila!

Poravnajte naročnino za mesec april. Kdor je v zaostanku, naj poravna tudi za nazaj.

*

V tisku je roman *Blasca Ibañeza*: »Krvave arene«. Izšel bo v začetku junija, kot naša tretja redna publikacija.

*

Pošljite revijo v vezavo. Vezava revije stane Din 30.—, s poštnino vred Din 35.—. Zberite skupaj posamezne zvezke, jih zavijte in pošljite na naš naslov. Ne pozabite priložiti svojega imena in naslova. Tako boste imeli v svoji knjižnici eno lepo in dragoceno knjigo več.

OPOMINI TUDI NAM NISO PRIJETNI ALI KORESPONDENCA Z G. NAROČNIKOM X. Y.

Pred kratkim je prejela uprava »Modre ptice« pismo od nekega naročnika, v katerem se huduje na nas, češ zakaj, da mu pošljamo opomine, on da že ve, kaj je njegova dolžnost in da bi tudi brez našega opomina poravnal svoj znesek še pred koncem leta. Dejal je, da iz našega opomina sklepa, da ga sumničimo nepoštenosti in da zaradi tega odpoveduje naročnino za prihodnje leto. Mi smo mu na to pismo takole odgovorili:

Velecenjeni gospod X. Y.!

Iz Vašega pisma smo razbrali, da Vam je bil naš opomin zelo neprijeten in da Vas je celo razžalil. Krivdo za to ste zvalili na nas, češ da bi morali mi vedeti, da boste prav gotovo poravnali svoj znesek do konca tega leta. Toda pri tem ste pozabili na dve zelo važni stvari: Prvič, da smo Vam mi pol leta pošiljali vse naše publikacije, ne da bi bili prejeli od vas najmanjši znesek za naročnino. Torej iz tega ne morete sklepati, da Vam nismo zaupali. Nasprotno mi vsem naročnikom p o p o l n o m a zaupamo, ker smo prepričani, da človek, ki mu je nekaj do lepe knjige, ne more biti tako neolikan in obenem tudi ne tako nepošten, da bi se naročil na knjigo, z namenom, da je ne bo plačal in si jo tako na tatinski način prisvojil. Ako bi ne imeli mi tega zaupanja v svoje naročnike, bi ne mogli pošiljati naših knjig na obroke, ker bi ne verjeli, da bodo kdaj plačane. To je prvo, česar niste opazili. Drugič pa niste pomislili, da ste v teku pol leta, odkar nam niste poslali naročnine, prejeli dve v polnusnje vezani knjigi in 6 številk »Modre ptice«. Knjigi sta debeli in luksuzno opremljeni. Denite jih na tehtnico in ko boste videli, koliko tehtajo, pojdite in vprašajte, koliko bi morali dati samo za prazen papir, dalje se informirajte, koliko stane vezava, natisk, prevajalec, avtorsko pravo, poštnina in k temu pridenite še režijske stroške (pisarniške moči, davki) in boste videli, kakšno vsoto boste dobili. Vse to smo morali mi plačati. In če bi ne plačali, bi bili mi prav tako opominjani in če bi še ne plačali, bi bili rubljeni in nobeden od naših naročnikov, bi ne prejemal več naših knjig. In kako naj mi krijemo stroške, če ne z naročnino. Vidite, zato smo mi p r i s i l j e n i, da opominjamo, tudi če zaupamo. Moramo opominjati in čeprav vemo, da so opomini naročnikom neljubi in čeprav imamo z njimi veliko neprijetnosti in zopernega dela. Pripominjamo, da nismo opominjali samo Vas, ampak, da opominjamo vsakogar, ki je v daljših zaostankih. S tem nikogar niti ne sumničimo in ga tudi nočemo žaliti, ampak mu hočemo samo povedati, da je pozabil na nekaj, kar bi nas utegnilo ovirati pri delu in napredku.

Prepričani smo, da Vam bo to pismo razjasnilo, da nismo ničesar zagrešili, in da nam bo spet vrnilo Vašo naklonjenost. Upamo, da boste tudi v prihodnjem letu naš naročnik in da boste naše knjige priporočali tudi svojim prijateljem in znancem. V tej nadi Vas pozdravljamo in pišemo z vsem spoštovanjem

Založba Modra ptica v Ljubljani.

Na to pismo smo prejeli čez tri dni tale odgovor:

P. n.

Po položnici Vam pošiljam znesek Din 150' — za zaostalo naročnino. V bodoče bom pošiljal vsak mesec sproti. T a k o, d a n e b o n o b e n i h o p o m i n o v v e č. Prilagam tudi naročilnico z enim novim naročnikom. Poznam ga osebno in vem, da bo redno plačeval. Pridobil sem ga tako, da sem mu pokazal Vaše knjige, ki so mu bile zelo všeč, in pa, oprostite, pokazal sem mu tudi pismo, ki ste mi ga pisali. To pismo bi lahko priobčili v Vaši reviji, ker bi morda marsikom koristilo. Da bom tudi prihodnje leto Vaš naročnik, se razume samo po sebi, če seveda ne bom umrl. Toda v to ne verjamem, ker sem še premlad.

S spoštovanjem X. Y.

MESTNA HRANILNICA LJUBLJANSKA

LJUBLJANA, Prešernova ul. 3

JE NAJVEČJA REGULATIVNA
HRANILNICA V JUGOSLAVIJI

Ima vlog nad 480.000.000 Din

Za vse vloge jamči ljubljanska mestna občina z vsem svojim premoženjem in z davčno močjo.

Vse naložbe obrestuje kar najbolj ugodno. Posojila se dovoljujejo na posestva, menice in vrednostne papirje čim najceneje.

Za male trgovce in obrtnike ima posebno **kreditno društvo**, za pupilarne naložbe pa **sodni depozitni oddelek**. Za varčevanje mladine izdaja **domače hranilnike**, za pošiljanje denarja po pošti pa svoje položnice.

Telefon št. 20-16 in 26-16

Poštni čekovni račun št. 10.533

Uradne ure za stranke so od 8. do 12. in pol

Ako želite pogledati v temno
snovanje človeških usod,

naročite knjigo

H. R. BERNDORFF:

VOHUNI

ki smo jo prevzeli v razprodajo.

Knjiga prinaša 14 zgodb iz svetovne vohunske službe. Pisana je skozi in skozi prav izredno zanimivo in napeto, usode nastopajočih ljudi so prikazane čisto pretresljivo tragično. Knjiga je dostojno opremljena, zlasti okusna je nova platnena vezava. Cena v platno vezani knjigi je 40 dinarjev, v polplatno 34 dinarjev, mehko vezani pa 24 dinarjev.

Naroča se pri

Založbi Modri ptici v Ljubljani

Rimska cesta 3

Tel. 31-63

Priporočamo

PRAVLJICE

rano umrlega češkega pesnika

JIRIJA WOLKERJA

Jiri Wolker spada po svojem naglem življenju in po prezgodnji smrti v isto vrsto z našimi pesniki: Kettejem, Murnom in Srečkom Kosovelom. To so tisti čudni cvetovi, ki se komaj razpro, pa že nenavadno hitro spregledajo stvari ter žive in delajo z naglico, kakor da slutijo, kako kratek čas jim je odmerjen za življenjsko izpoved. Jiri Wolker je šele po vojni stopil s svojimi mladimi deli pred javnost. V splošni zmedbi časa, ko se je literatura lovila za najrazličnejšimi povojnimi gesli in ni vedela kam ne kod, je on jasno in odločno zakričal v svet svojo obtožbo in potem omahnil. Ostale pa so žive njegove socialne pesmi, novele in pravljice.

Založba »Modra ptica« je predstavila tega češkega pesnika Slovincem z zbirko njegovih pravljic. Mnogi trdijo, da so to najlepše pravljice, kar jih je bilo napisanih po vojni. Prevedla jih je prof. Trdina Silva. Ilustriral pa akad. kipar France Gorše.

Knjigo je vzorno opremil arh. Ivo Spinčić in stane v platno vezana za naročnike Din 30,—, kartonirana pa Din 24,—. V knjigotrštvu pa 25 % več.

TISKARNA MERKUR

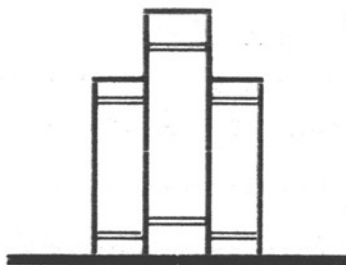
TRG. IND. D. D.

TELEFON ŠT. 25-52

L J U B L J A N A
GREGORČIČEVA ULICA 23

se priporoča za cenj. naročila, ki jih bo izvršila hitro, lično in po zmerni ceni. Tiska knjige, brošure, časopise, revije, koverte, memorande, račune, letake, lepake, posetne karte, letna poročila, vstopnice, vabila itd. v eni ali več barvah.

V lastni založbi izdaja: „Trgovski list“, „Službeni list kr. banske uprave Dravske banovine“ in „Zbirko zakonov in uredb“, katere seznam Vam na željo dopošlje.

Salda-konte — Štrace — Journale — Šolske
zvezke — Mape — Odjemalne knjižice
Risalne bloke itd.

nudi po izredno ugodnih cenah

Knjigoveznica
Jugoslovanske tiskarne
v Ljubljani, Kopitarjeva ulica 6

II. nadstropje